

## Nr 34.

*Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen angående understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter; given Stockholms slott den 20 januari 1917.*

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över civilärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att på extra stat för år 1918 under sjätte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 4,000,000 kronor att i huvudsaklig överensstämmelse med de i statsrådsprotokollet angivna grunder användas till understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter, med rätt för Kungl. Maj:t att förskottsvis redan under år 1917 av tillgängliga medel utanordna beloppet.

De till ärendet hörande handlingar skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott; och Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

*Oscar von Sydow.*

---

*Utdrag av protokollet över civilärenden, hållet inför Hans Maj:st Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 20 januari 1917.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern HAMMARSKJÖLD,  
 Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena WALLENBERG,  
 Statsråden HASSELROT,  
 VON SYDOW,  
 friherre BECK-FRIIS,  
 STENBERG,  
 LINNÉR,  
 MÖRCKE,  
 VENNERSTEN,  
 WESTMAN,  
 BROSTRÖM.

Departementschefen, statsrådet von Sydow anförde följande.

*Den allmänna  
 bostads-  
 frågan.*

Den allmänna bostadsfrågan hänför sig till bostädernas beskaffenhet och användning, tillgången å bostäder i förhållande till behovet och deras pris i förhållande till vederbörandes inkomst. Denna fråga kan anses löst, först när möjlighet finnes även för de mindre bemedlade att under alla förhållanden leva i goda bostäder för skäligen pris.

Skärskådard man under denna synvinkel bostadsfrågans läge i vårt land, ådagalägga de omfattande och ingående bostadsstatistiska utredningar, som under de senaste åren verkstälts av socialstyrelsen i samråd med de år 1912 inom civildepartementet tillkallade sakkunniga för utredning av de mindre bemedlade klassernas bostadsfråga (statens bostadskommission), till fullo förefintligheten av allvarliga bostadssociala

missförhållanden. De allmänna bostadsräkningar, som i samband med mantalsskrivningarna för åren 1913 och 1914 anordnades inom bl. a. ett hundratal städer och stadsliknande samhällen, visade sålunda redan vid dessa tidpunkter i åtskilliga städer och orter en betänkligt ringa tillgång på lediga lägenheter och särskilt på de smålägenheter om ett kök, ett rum och kök samt två rum och kök, vilka utgöra de normala familjebostäderna för befolkningens stora, mindre bemedlade huvudmassa. Det är också känt, att trångboddheten är stor i dessa samhällslager. Med hänsyn till dessa och andra förhållanden nödgas man konstatera, att vår stadsbefolknings bostadsstandard ingalunda kan betecknas som hög utan fastmer såsom avsevärt understigande den, som råder i vissa andra länder, särskilt i Västtyskland, Nederländerna, Belgien, England och Nordamerika.

Bostadsförhållandena äro emellertid i vissa avseenden underkastade jämförelsevis snabba förändringar, i det förskjutningar ständigt äga rum från mindre till större, från billigare till dyrare lägenheter eller ock omvänt, i det gamla bostäder bortrivs och nya komma till o. s. v. Huru bostadsbeståndet årligen förnyas och växer i våra städer, köpingar och municipalsamhällen, är möjligt att fastställa genom den statistik över byggnadsverksamheten i rikets stadssamhällen, som sedan ett årtionde tillbaka utarbetats av socialstyrelsen (förut kommerskollegii avdelning för arbetsstatistik).

*Bostads-  
produktionen  
under årti-  
ondet närmast  
före 1914 års  
kris.*

¶ Denna statistik ger vid handen, att gent emot den livliga byggnadsverksamhet, som utmärkte perioden 1904—1906, inträdde med den ekonomiska krisen år 1907 en kraftig återgång, som under de följande åren minskade högkonjunktorens siffra till ungefär hälften. Men ägnat att väcka särskild uppmärksamhet är, att byggnadsverksamheten eller rättare bostadsproduktionen i stort sett höll sig på samma nivå som åren 1908—1909 icke blott under år 1910 utan även under åren 1911—1913, år som dock i fråga om industriell utveckling och ekonomisk framgång torde överträffat till och med åren 1905 och 1906. Antalet i städer och stadsliknande samhällen nybyggda rum (och kök) per 10,000 invånare utgjorde nämligen:

År	År	År	År	År	År	År	År	År	År
1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913
243	247	238	196	136	119	133	127	146	142

Sifferserien ger oförtydligt vid handen, att det stillestånd på bostadsbyggandets område, som under de senaste åren närmast före världskriget konstaterats även i andra länder, trots goda ekonomiska förhållanden

sträckt sig jämväl till vårt land. Anledningen härtill har man huvudsakligen velat söka i kapitalets flykt från byggnadsverksamheten till industrien och andra placeringsobjekt, vilka, särskilt under högkonjunktur, lämna högre räntor.

Samtidigt med att under högkonjunkturen folk tillströmningen till städer och industriorter är mycket stark, är sålunda byggnadsverksamheten stillastående eller avtagande. Följden blir bostadsknapphet, hyresstegring och bostadsförsämring genom inneboendesystem och användande av undermåliga lägenheter. Så länge bostadsproduktionen, i likhet med vad som för närvarande är fallet, så gott som uteslutande ligger i händerna på den spekulativa byggnadsverksamheten, är därför högkonjunkturen ofta för den mindre bemedlade en ur bostadsfrågans synpunkt ogynnsam tid.

*Kristidens återverkan på bostadsbyggnadsverksamheten.*

Lämnade sålunda byggnadsverksamheten åtskilligt övrigt att önska redan före utbrottet av den nuvarande politiska och ekonomiska *krisen*, har under dennas förlopp utvecklingen på bostadsproduktionens område givit anledning till uppkomsten av nya bostadssociala problem av vida mera brännande natur än de förutvarande. Medan det tidigare endast förelåg fara för att byggnadsverksamhetens i förhållande till befolkningstillväxten i stadssamhällena alltför ringa progression skulle motverka en önskvärd höjning av vår stadsbefolknings i stort sett tämligen låga bostadsstandard, kan man nu hysa farhågor för, att den närmaste tiden skall medföra en direkt sänkning av de mindre bemedlade klassernas bostadsnivå.

Antalet nytillkomna rum per 10,000 invånare nedgick till 125 år 1914 och till 81 år 1915, vilket sistnämnda tal utgör föga mer än hälften av årsresultatet 1912—1913 och endast omkring en tredjedel av den årliga bostadsproduktionen under tiden 1904—1906.

Enligt socialstyrelsens statistik var år 1914 bruttotillskottet av bostadslägenheter i de omkring 240 stadssamhällena, varifrån uppgifter föreligga, 10 % mindre än 1913 och för år 1915 uppgick minskningen mot 1913 till ej mindre än 41 %; tages hänsyn till nettotillskottet av bostäder (tillkomna minus avgångna), bliva motsvarande jämförelsetal respektive 9 och 43 %. Av naturliga skäl inträdde denna kris med växlande styrka i olika samhällen. I vissa norrlandsstäder, såsom Gävle, Sundsvall och Härnösand, var sålunda byggnadsverksamheten år 1915 större än år 1914, och enahanda var förhållandet i industristäderna Borås, Landskrona och Södertälje. I andra städer åter, och däribland i de största, såsom Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping, Hälsingborg, Örebro, Eskilstuna och Västerås, var minskningen så mycket kraftigare.

Betraktas de särskilda landsdelarna för sig, märkes i Sydsveriges större städer redan vad år 1914 beträffar en stark avmattning av byggnadsverksamheten, vilken då i förhållande till föregående år nedgick med omkring en tredjedel. Under år 1915 utbredde sig stagnationen i bostadsbyggandet jämväl till Stockholm och östra Sverige samt södra Sveriges och Nordsveriges mindre orter, d. v. s. just de delar av landet, där produktionen av bostäder varit av större omfattning före krisen. Däremot har i de landsdelar, där byggnadsverksamheten redan före kristiden var svag, bostadsbyggandet visat antingen — såsom i Småland, Öland och Gottland samt större orter i Nordsverige — ingen eller ock — som i Västsverige — endast ringa minskning. Krisens resultat synes sålunda hava blivit en utjämning av bostadsproduktionen i de olika landsdelarna till en viss, av de alldeles oundgängliga bostadsbehoven och byggnadsindustriens nödortfuga sysselsättning bestämd, låg nivå. För år 1916 föreligga ännu icke några motsvarande siffror. Av allt att döma har dock stagnationen under detta år blivit än mera utpräglad och flerstädes lett till ett fullständigt stillestånd inom stadssamhällellenas egentliga bostadsproduktion, medan däremot fabriker, arbetarbostäder o. d. byggnader för industriens behov flerstädes uppförts i stor skala och jämväl en ganska livlig ny- och ombyggnadsverksamhet ägt rum på den egentliga landsbygden.

Nu angivna synpunkter på de svenska städernas bostadsförhållanden framhöllos starkt i det yttrande och förslag rörande kristidens bostadsfråga, som den 22 mars 1916 ingavs till mig av de förenämnda, för utredning av de mindre bemedlade klassernas bostadsfråga tillkallade sakkunniga. I bostadskommissionens framställning skildras till en början de förut delvis berörda symptomen på en annalkande bostadskris. Därefter söka de sakkunniga utreda de viktigaste orsakerna till denna, varvid i främsta rummet ställes fastighetskreditens försämring. Räntorna för byggnadsindustrien hava sålunda, anförda de sakkunniga, under kristiden betydligt förhöjts, varjämte det är svårt att över huvud taget erhålla byggnadskredit och ännu svårare att få byggnadslån omsatta i kassalån. Härtill komma kreditvärigheterna på den allmänna fastighetsmarknaden. De sakkunniga betona dock, att dessa svårigheter knappast kunna anses direkt motivera en allmän hyresstegring, då många in-teckningslån äro bundna och sålunda tillsvi-dare icke beröras av räntehöjningen. Med avseende på år 1912 beräkna sakkunniga denna »fasta» del till ungefär två femtedelar av den del av hela fastighetskrediten, som ej låg hos enskilda långivare och sålunda var åtkomlig för undersökning.

*Statens  
bostads  
kommissionens  
framställning  
den 22 mars  
1916.*

De sakkunniga påpeka därefter den starka prisökningen på byggnadsmaterial och lämna i samband därmed några uppgifter om byggnadskostnadernas stegring, som i Stockholm för en vanlig flervåningsbyggnad av sten beräknades till omkring 23 %.

Den utveckling av bostadsförhållandena, som på grund härav syntes förestå, skulle, yttra de sakkunniga, innebära en oskäligen merbelastning av de fattigares budget, ett avstannande och sannolikt en tillbakagång av utvecklingen emot kvalitativt bättre bostäder, ett förlamande av bostadsinspektionens arbete och över huvud taget av bostadsreformsarbetet. Kraftiga och skyndsamma åtgärder vore därför av nöden.

I första hand uppmärksamma de sakkunniga härvid kapitalfrågan. Det enda medel, som kan giuta nytt liv i den avstannande byggnadsverksamheten, anse de sakkunniga vara att erforderliga belopp på billigast möjliga villkor genom det allmännas försorg ställas till förfogande för bostadsproduktionen. Främst borde det ankomma på kommunerna att vidtaga i detta hänseende nödiga åtgärder. De sakkunniga yttra härom vidare: »På flera håll hava ock städernas myndigheter kraftigt inskridit mot den hotande bostadsnöden, och inom andra stadsförvaltningar föreligga beaktansvärda förslag till åtgärder i samma riktning. De sakkunniga hava särskilt uppmärksammat det understöd till kooperativa bostadsföreningar och allmännyttiga bostadsbolag genom tillhandahållande av billig byggnadsmark eller medverkan för belåning av de för uthyrning till mindre bemedlade avsedda fastigheterna, som givits av Göteborg och andra städer och som en av centralförbundet för socialt arbete tillsatt kommitté nyligen föreslagit Stockholms stad att lämna. Emellertid är det uppenbart, att särskilt de mindre städerna under nuvarande förhållanden hava synnerligen svårt att till rimliga villkor upplåna de medel, som för sådana kommunala åtgärder krävas. De sakkunniga anse sig därför böra här framhålla, att, därest en i detta nödläge ofrånkomlig uppmaning från statens sida till kommunerna att i lämpliga former understödja den allmännyttiga bostadsproduktionen skall lända till avsedd påföljd, utvägar samtidigt måste anvisas kommunerna, huru de skola erhålla behöfliga lånemedel till skälig ränta. I detta hänseende hava de sakkunniga i främsta rummet velat rikta uppmärksamheten på pensionsförsäkringsfondens utlåning.»

Prisförhöjningen å byggnadsmaterial påkallade ock, enligt de sakkunnigas mening, ett skyndsamt inskridande. Lämpligaste sättet för vidtagandet av i förevarande hänseende erforderlig utredning syntes vara tillsättandet av en särskild kommission med uppdrag att i ämnet skyndsamt avgiva utlåtande och förslag. Härvid torde särskilt böra uppmärksammas möjligheten av att i fråga om sådana byggnadsämnen

som i större utsträckning exporteras, såsom exempelvis trävaror, tillämpa det inom livsmedelshandeln under nuvarande krisperiod med fördel använda kompensationsystemet.

Om den för tillfället särskilt brännande hyresfrågan yttra de sakkunniga: »Med hänsyn till vad ovannan anförts, hålla bostadssakkunniga före, att det ligger i det allmännas intresse att under nu rådande dyrtid i görligaste mån söka undvika förhöjningar av bostadsprisen, särskilt vad de mindre bemedlade angår. Att, såsom från vissa håll föreslagits, genom fixerande av nuvarande hyrespris såsom maximihyror lägga hela bördan av fastighetsinnehavets merkostnader under kristiden på husägarna, synes dock knappast rättvist, helst man i vårt land icke utan vidare kan anse fastighetsägaren som den i varje fall ekonomiskt starkare parten, framförallt i våra små och medelstora städer, där var fjärde eller femte lägenhetsinnehavare ofta bor i eget hus. Bostadssakkunniga vilja i detta samband erinra om de talrika egnahemsägare, vilka i sina hus inrett en hyreslägenhet, i syfte att dennas avkastning skulle lämna välbehövlig hjälp vid byggnadskostnadernas eljest alltför tunga amortering. Att avgöra, i vad mån de genom stegrade ränte- och underhållskostnader m. m. ökade fastighetsutgifterna böra bäras av husägarna eller av hyresgästerna, synes därför lämpligen böra hänskjutas till avgörande i varje särskilt fall. Såsom organ härför torde krävas vissa med särskilda befogenheter utrustade lokala myndigheter.»

På sakens dåvarande ståndpunkt förklarade sig de sakkunniga icke vara i tillfälle att framlägga fullständigt förslag i ämnet, men skulle de inom den närmaste framtiden inkomma med förnyad framställning i denna fråga.

Kort därefter ingåvo de bostadssakkunniga ett utförligt förslag till kommunal reglering i vissa avseenden av hyresmarknaden under kristiden. I denna framställning angives som den föreslagna offentliga hyresregleringens ändamål att under nuvarande dyrtid söka förhindra den ytterligare sänkning av de mindre bemedlades levnadsstandard, som hyresförhöjningar, motiverade endast av fastighetsägarens vinningslystnad, kunna förorsaka. Den uppgift, som här föreligger, har, säga de sakkunniga, föga gemensamt med den offentliga prisregleringen för livsmedel i form av maximipris. Den hyresreglerande myndigheten skulle enligt förslaget icke kunna ingå på någon granskning av hyrespriserna i och för sig, utan bleve dess uppgift endast att bilda sig en uppfattning om, i vad mån en ifrågasatt hyresstegring kunde anses motiverad av ökade utgifter för fastigheten under krisen.

*Bostadskommissionens framställning i hyresfrågan.*

Efter att hava motiverat sitt beslut att frångå exemplen från Norge och England, där regleringsorganen äro utrustade med befogenhet att fälla rättsligt bindande skiljedomar, föreslå de sakkunniga, att hyresregleringens lokala organ skulle, liksom i Tyskland, fungera som förlikningsnämnder med uppgift att medla i tvister om hyresförhöjningar. De sakkunniga anse, att dessa organ, därest de erhöle en lämplig sammansättning, snart nog skulle förvärva en auktoritativ ställning och ett bestämmande inflytande på hyresmarknaden. Deras verksamhet borde komma att giva dem en synnerligen grundlig kännedom om de olika ekonomiska och sociala förhållanden, av vilka hyresprisen bero, och det torde därför kunna antagas, att deras medlingsförslag i de flesta fall skulle komma att godkännas. Möjligheten av, att nämnden offentliggjorde sitt förslag och därmed brännmärkte en i strid mot detta förslag vidtagen hyresförhöjning såsom oskälig, skulle för övrigt innebära ett nog så verksamt tryck på fastighetsägarna, för vilka det bleve svårt att enbart av vinningslystnad förkasta ett på goda grunder fotat förlikningsanbud.

De lokala förlikningsorganens arbete för att befrämja en av förnuftiga ekonomiska och sociala grunder bestämd utveckling av hyresmarknaden syntes de sakkunniga i hög grad kunna underlättas genom en kombination med en rationellt ordnad bostadsförmedling. Någon på enskilt initiativ beroende bostadsförmedling finnes som bekant knappast vad smålägenheter angår, och den vanliga annonseringen i tidningspressen utgör blott en ofullkomlig ersättning för denna brist. De sakkunniga kommo emellertid till den slutsatsen, att, därest förmedlingen skulle kunna vinna den omfattning, som vore nödvändigt för dess effektivitet, den borde grunda sig på anmälningstvång, en plikt för hyresvärdarna att till förmedlingsmyndigheten anmäla inträffad hyresledighet och skedd uthyrning. Som en ytterligare fördel med en sådan anordning framhålla de sakkunniga, att den vore ägnad att lämna ett statistiskt material av synnerligen stort värde, framför allt för den kommunala bostadspolitiken.

Vid sitt yttrande fogade de sakkunniga förslag till förordning om medling i vissa hyrestvister m. m. ävensom förslag till instruktion för hyresnämnder.

*Departements-  
chefen.*

De sakkunnigas nu återgivna framställningar inneburo sålunda ett fullständigt program för ett djupgående ingripande i kristidens bostadsfråga från statens sida. Otvivelaktigt har staten en oavvislig skyldighet att söka kraftigt medverka till bostadsfrågans lyckliga lösning. Folkets fysiska och moraliska hälsa samt den samhällseliga trevnaden äro i synnerlig



grad beroende av, att alla samhällslager kunna komma i åtnjutande av tillfredsställande bostäder. Det måste likväl alltid framhållas, att bostadsfrågan såväl i allmänhet som i dess under kristidens inverkan skärpta form i främsta rummet måste anses som en kommunal fråga, vars lösning närmast tillkommer kommunerna och ej kan ske efter allmänna formler och schabloner utan allenast för varje ort för sig med utgångspunkt i dess särskilda förhållanden.

Med hänsyn härtill riktade jag till styrelsen för svenska stadsförbundet en hemställan, huruvida icke genom styrelsens försorg ett lämpligt antal kommunalmän med erfarenhet inom bostadsfrågans område kunde sammankallas att med mig överlägga om de åtgärder i bostadsfrågan, som med anledning av nuvarande kristid borde från kommunernas sida vidtagas. Styrelsen tillmötesgick min anhållan, och den 14 och 15 april hölls under mitt ordförandeskap svenska stadsförbundets bostadskonferens, varvid, förutom representanter för statsämbetsverk och statskommissioner, närvaro ombud för ett tjugotal svenska stadshällen, däribland så gott som samtliga större städer. De uppslag, som framkommo under överläggningen rörande de åtgärder, som skulle kunna vidtagas för att häva eller minska bostadsbristen, sammanfattades i följande riktlinjer för stadskommunernas uppgifter i fråga om bostadsbristen under rådande kristid:

*Svenska stadsförbundets bostadskonferens.*

1. I anslutning till inledningsföredragen betonades allmänt, att den mångstädes rådande knappheten å smålägenheter genom byggnadsverksamhetens avstannande hotade att övergå i bostadsbrist.

*Riktlinjer för stadskommunernas åtgärder i kristidens bostadsfråga.*

Vid övervägande av de kommunala åtgärder, som med hänsyn härtill vore av nöden, borde framför allt behovet av att redan till oktoberflyttningen 1916 kunna förfoga över ett ökat antal lediga smålägenheter beaktas. Nödiga byggnadsarbeten borde därför igångsättas senast i maj 1916.

2. Där icke bostadsföretag av här angiven art redan vore planerade och omedelbart kunde påbörjas, syntes, med hänsyn till behovet av skyndsamhet, provisoriska åtgärder böra vidtagas. I detta hänseende föreslogs uppförande av enkla trähus, eventuellt utom det stadsplanerade området, varvid erinrades om möjligheten att genom föreskrifter enligt 41 § stadsplanlagen utan den tidsutdräkt, som medföljer stadsplans upprättande, reglera byggnadsverksamheten. Jämväl ifrågasattes, huruvida icke smålägenheternas antal kunde ökas genom uppdelning av lediga större lägenheter i mindre eller genom andra liknande anordningar i befintliga byggnader.

3. I fråga om formerna för kommunens verksamhet i bostadsfrågan enades konferensen om följande grundsatser.

Såväl av finansiella skäl som ock med hänsyn till behovet av praktiska förvaltningsformer bör det kommunala ingripandet ske i samverkan med enskilda

intresserade, arbetsgivare och andra, så långt detta är möjligt utan att kommunens kontroll äventyras.

I detta hänseende är främst att anbefalla kommunalt understöd åt kooperativa bostadsföreningar eller allmännyttiga bostadsbolag. Detta understöd kan lämpligen lämnas i form av billig byggnadsmark, aktie- eller andelsteckning samt lån eller låneborgens.

Därest det icke visar sig möjligt att med erforderlig skyndsamhet ernå önskat resultat å här angivna vägar, torde, för avhjälpande av verklig bostadsbrist, direkt kommunal byggnadsverksamhet böra igångsättas.

4. Stadskommunernas representanter å konferensen voro emellertid eniga därom, att de ovan angivna kommunala åtgärderna i högsta grad försvårades av läget inom byggnadsindustrien och å penningmarknaden.

Allmänt framhölls önskvärldheten av, att genom statens försorg anstalter kunde träffas i syfte att å den allmännyttiga byggnadsverksamheten tillhandahålla byggnadsmaterial till drägligare priser än de nu gällande.

Uppmärksamheten fästes även på möjligheten för kommunerna att befria allmännyttiga bostadsföretag från den omedelbara bördan av att förränta materialstegringskostnaden, exempelvis genom att lämna tillsviðare räntefria lån eller genom att ingå i företaget med motsvarande belopp.

Likaledes syntes den kommunala upplåningen för bostadsändamål böra från statens sida effektivt understödjas, därest kommunernas ingripande skulle kunna givas nödig omfattning och räckvidd. I detta hänseende framhölls särskilt, att lån borde kunna utlämnas till kommunerna från pensionsförsäkringsfonden mot en ränta något understigande den öppna lånemarknadens.

Jämväl påpekades lämpligheten av ett samarbete mellan kommunerna och enskilda penninginrättningar, särskilt sparbanker, för erhållande av nödigt kapital för uppförande av billiga bostäder.

Genom dessa uttalanden, vilka från civildepartementet tillställdes länsstyrelserna för att därigenom bringas till samtliga stadskommuners kännedom, synas grundlinjerna för det kommunala reformarbetet i bostadsfrågan i stort sett hava blivit bestämda. Den synnerligen livliga verksamhet, som under våren och sommaren utvecklades på detta område i en mängd städer, visade ock till fullo, att de flesta stadsförvaltningar behjärtat det ansvar, som krisen inom bostadsmarknaden ålagt dem, och att de merendels sökt med kraft och skyndsamhet vidtaga nödiga åtgärder.

Bland vidtagna eller planlagda åtgärder torde främst vara att märka igångsättandet av halvkommunala byggnadsföretag, vanligen i bolagsform och ofta under medverkan av industrier på platsen. Sådana bostadsbolag hava under nästlidet år grundats bl. a. i Norrköping, Gävle, Eskilstuna, Västerås, Örebro, Södertälje, Karlstad och Oskarshamn. Annorstädes har det kommunalt understödda företaget haft formen av kooperativ bostadsförening (Stockholm, Göteborg, Luleå, Uddevalla). I

åtskilliga städer hava de kommunala åtgärderna avsett befordrandet av egnahemsrörelsen, varvid man vanligen redan haft en fast grund, på vilken kunnat byggas vidare (Malmö, Hälsingborg, Lund, Landskrona, Borås, Halmstad, Umeå m. fl.). I vissa städer har man ansett sig böra tillgripa direkt kommunalt bostadsbygge (Göteborg, Landskrona, Nyköping, Västerås m. fl.), medan i andra städer (Stockholm, Malmö m. fl.) härom väckta förslag icke tillvunnit sig stadsfullmäktiges bifall. Uppförandet av provisoriska bostäder (baracker) för husvillor har ansetts påkallat på några platser (Göteborg, Eskilstuna, Västerås). Särskilt i Malmö hava smålägenheter med framgång nyinretts i äldre fastigheter. Den svåra kreditnöden på den allmänna byggnadsmarknaden har slutligen föranlett några städer (Stockholm, Göteborg, Nässjö, Vänersborg) att med sekundär kredit direkt understödja jämväl den enskilda, i förvärvssyfte bedrivna byggnadsverksamheten.

För att kommunala åtgärder av denna omfattning skulle kunna genomföras, utan att arbetet för bostadsbristens avhjälpande alldeles överstege stadskommunernas krafter, fordrades emellertid statens stöd i de avseenden, som angivits i de bostadssakkunnigas ovanberörda framställningar och bostadskonferensens uttalanden. Sålunda krävdes statligt ingripande för att häva eller lindra hyresstegringarna, för att bereda bostadsbyggnadsverksamheten tillgång på nödigt kapital samt för att motverka prisökningarna på byggnadsmaterial. För de åtgärder, som från statens sida vidtagits med avseende å dessa, inbördes nära sammanhängande områden, skall nu lämnas en kortfattad redogörelse.

*Nödvändigheten av statligt ingripande.*

Sedan bostadskommissionens förut återgivna utlåtande och förslag rörande medling i vissa hyrestvister m. m. remitterats till socialstyrelsen, avgav styrelsen den 29 april 1916 underdånigt yttrande i ämnet.

*Hyresfrågan.  
Socialstyrelsens utlåtande i hyresfrågan.*

Socialstyrelsen, som med vissa förändringar ansåg sig böra förorda bostadskommissionens förslag i ämnet, framhöll emellertid, att det enligt styrelsens uppfattning torde kunna på sina håll förekomma sådana förhållanden, att det måste anses påkallat att utrusta de ifrågasatta nämnderna med en mer vittgående befogenhet i avseende å hyresregleringen. Styrelsen åsyftade härmed, att nämnderna, i likhet med vad som redan genomförts i England och Norge samt var föreslaget i Danmark, skulle äga att träffa bindande beslut i fråga om hyrespris. Då emellertid en dylik anordning, såsom även påpekats av bostadskommissionen, måste anses medföra en avsevärt ökad risk för hämmande inverkan på byggnads-

verksamheten, syntes densamma böra begränsas till att avse allenast den rådande kristiden och förutsätta bemyndigande av Kungl. Maj:t för varje särskild nämnd. Socialstyrelsen hemställde alltså, att jämväl måtte tagas under omprövning, huruvida ej möjlighet borde beredas att på nyss angivna sätt skärpa de ifrågasatta nämndernas befogenhet. Vidare förordade socialstyrelsen upprättandet i en eller annan form av ett centralorgan, till vilket skulle sammanföras arbetet med alla utredningar och verkställighetsåtgärder, som betingades av statens åtgöranden med hänsyn till bostadsfrågan under kristiden.

Departements-  
chefen.

Att på sätt socialstyrelsen föreslagit utvidga hyresnämndernas befogenhet till att kunna i vissa fall träffa bindande beslut i fråga om hyrespriset befanns, åtminstone tillsvidare, icke lämpligt. Visserligen måste det anses synnerligen önskvärt, att den rådande dyrtiden icke för de mindre bemedlade ytterligare förvärrades genom stegring av bostadspriserna, men enligt min åsikt borde hyresregleringen dock icke ske på sådant sätt, att därigenom med all sannolikhet komme att utövas ett deprimerande inflytande på byggnadsindustrien och sålunda direkt framkallades en ökad bostadsbrist, som, trots alla ansträngningar från det allmännas sida, antagligen skulle leda till ytterligare och än mera omfattande hyresförhöjningar. Ett fastställande av hyrespriserna måste därjämte rättvisligen få anses påkalla motsvarande åtgärder med avseende på bl. a. in-teckningsrätterna. Ehuru vissa lagstiftningsåtgärder i sistnämnda syfte vidtagits i exempelvis Danmark och England, torde dock, bl. a. på grund av det nära sambandet mellan penningmarknadens olika grenar, en effektiv reglering av bostadskreditens räntefråga möta mycket stora svårigheter och i alla händelser endast vara möjlig efter utredning av fastighetskreditfrågan i hela dess sammanhang.

Framhållas må, att effektivt kommunalt ingripande i hyresprisbildningen från kommunernas sida torde vara möjligt, utan att bostadsnämnderna utrustas med tvångsmakt att genomföra sina beslut. Sålunda har i april 1916 Stockholms stadsfullmäktiges bostadskommitté utfört en omfattande hyresprisreglering med avseende på de s. k. södra förstäderna (Aspudden, Tellusborg, Midsommarkransen m. fl.), vilka ägas av ett fåtal fastighetsbolag. Då med hänsyn till bostadsknappheten i själva staden en betydande utflyttning under den närmaste tiden var att förvänta till dessa förstäder, där talrika lediga lägenheter funnos, träffade kommittén avtal med nämnda bolag, varigenom de förbundo sig att under tre års tid icke höja sina hyror över vissa gränser, nämligen allt efter beskaf-

fenheten 240—300 kronor för ett rum och kök samt 350—450 kronor för två rum och kök.

Jämväl bostadskommissionens förslag att med nämnderna förena en bostadsförmedling, byggd på anmälningstvang från hyresvärdarnas sida, mötte vissa betänkligheter, varför det ansågs lämpligare att, åtminstone till en början, söka ordna saken på frivillighetens väg.

Den 5 maj 1916 utfärdade Kungl. Maj:t förordning om medling i vissa hyrestvister m. m. att gälla till den 1 oktober 1917. Förordningen innehåller i huvudsak följande.

*Kungl. förordning om medling i vissa hyrestvister m. m.*

Yppas i stad brist på smålägenheter (d. v. s. bostäder om högst fyra rum inbegripet kök) eller fara för hyresstegring å sådana, må, efter beslut av stadsfullmäktige eller allmänna rådstugan, för hela staden eller delar därav tillsättas en eller flera hyresnämnder med uppgift att medla i hyrestvister av nedan angiven art mellan husägare och hyresgäster, ävensom att i övrigt genom lämpliga åtgärder söka motverka oskäligen hyresförhöjning beträffande smålägenheter.

Hyresnämnd utgöres av ordförande och två ledamöter jämte suppleanter. Ordföranden och hans suppleant, vilka skola vara lagfarna, skola, efter anmälan av stadsfullmäktige eller allmänna rådstugan, förordnas av Kungl. Maj:ts befallningshavande för viss tid, dock ej längre än till den 1 oktober 1917, Kungl. Maj:ts befallningshavande obetaget att när som helst återkalla förordnandet. Av de övriga ledamöterna skall den ene vara i byggnadsverksamhet kunnig och den andre äga på erfarenhet grundad kännedom om de mindre bemedlades bostadsförhållanden. De utses jämte suppleanter av stadsfullmäktige eller allmänna rådstugan. Stadsläkare ävensom bostadsinspektör, där sådan finnes, äga att med yttranderätt deltaga i hyresnämnds sammanträden, om vilka de i god tid böra underrättas.

Fråga om medling i hyrestvist må hyresnämnd företaga till avgörande endast när den är fulltalig. Som nämndens beslut gäller den mening flertalet omfattar eller, där rösterna falla lika för skilda meningar, den av ordföranden uttalade meningen. Vid nämndens sammanträde föres protokoll, upptagande nämndens beslut, och skall riktigheten av detta protokoll senast vid nästa sammanträde granskas. Så snart dylik granskning skett, äger envar av protokollet taga del.

Hyresnämnd äger, för vinnande av upplysningar uti av densamma handlagd hyrestvist, kalla envar i staden bosatt person, som för egen räkning eller såsom vice värd för annan uthyr smålägenhet, likasom

envar i staden bosatt hyresgäst att inställa sig inför nämnden personligen eller, där nämnden finner sådant utan olägenhet kunna ske, genom befullmäktigat ombud. Sådant kallelse, i vilken må utsättas vite för utblivande, bör, såvitt möjligt, delgivas senast dagen förut. Där i hyrestvist part, av vilken hyresnämnd äskat upplysning, emot bättre vetande lämnar oriktig uppgift, straffas han med böter.

De uppgifter, som lämnas hyresnämnd av hyresvärd eller hyresgäst vid behandlingen av hyrestvist, må ej mot vederbörande uppgiftslämnarens önskan upptagas i nämndens protokoll i vidare mån, än som för avfattande av nämndens beslut är oundgängligen erforderligt. Ej heller må de i annan mån av nämndens ledamöter, suppleanter eller tjänstemän yppas.

I fråga om medling i hyrestvister stadgas, att hyresnämnd skall, efter framställning av hyresvärd eller hyresgäst, söka medla i tvist rörande ifrågasatt förhöjning av hyra för smålägenhet eller del av sådan, nämnden dock obetaget att till behandling upptaga jämväl tvist om förhöjning av hyra för större lägenhet, där nämnden finner sådant påkallat med hänsyn till hos nämnden anhängig tvist om smålägenhet. Vid sådan medling har hyresnämnden att, med stöd av parternas uppgifter eller eljest kända förhållanden, söka utreda, i vad mån ökade utgifter för fastigheten (räntor, underhåll och andra omkostnader) skäligen giva fog för en hyresstegring, söka sammanjämka de olika meningarna och, där så kräves, framställa förslag i sådant syfte till parternas beprövande.

Medlingen bör, såvitt utan allvarliga olägenheter för någon av parterna kan ske, företagas vid muntliga förhandlingar inför nämnden samt med iakttagande av nödig skyndsamhet. Kan icke genom hyresnämnds medling enighet åvägabringas i av nämnden behandlad hyrestvist, skola i nämndens protokoll i korthet återgivas parternas ståndpunkter och nämndens medlingsförslag.

I fråga om hyresnämnds befattning med hyresförmedling av smålägenheter föreskrives, att därest av stadsfullmäktige eller allmänna rådstugan så beslutes, hyresnämnd har att genom offentligt kungjorda anmningar till hyresvärdar att lämna uppgift om hyreslediga smålägenheter eller på annat sätt, som må finnas lämpligt, förskaffa sig kännedom om de smålägenheter, som vid varje tid äro att tillgå, samt att söka förmedla uthyrning av lediga lägenheter, därvid nämnden bör i främsta rummet söka anskaffa bostäder i sådana fall, då ömmande omständigheter föreligga, såsom åt mindre bemedlade familjer med många barn.

Förordningen om hyresnämnder kan även bringas i tillämpning för vissa områden å landet, nämligen för köping och municipalsamhälle, där lagen den 31 augusti 1907 angående stadsplan och tomtindelning gäller, dock att å sådan ort ordförande i hyresnämnd och dennes suppleant ej behöva vara lagfarna.

Stadssamhällena hava i ganska stor utsträckning begagnat sig av de möjligheter ifrågavarande författning erbjuder att motverka av kristidsförhållandena föranledda hyresstegringar. Enligt tillgängliga uppgifter hava hyresnämnder under året tillsatts i sammanlagt 19 städer, nämligen *Eksjö, Eskilstuna, Falköping, Göteborg, Jönköping, Karlskrona, Kristianstad, Linköping, Luleå, Lund, Malmö, Nässjö, Skara, Stockholm* (2 stycken), *Söderhamn, Uppsala, Vänersborg, Ystad och Örebro*.

*Städer, där  
hyresnämnder  
tillsatts.*

Om resultaten av hyresnämndernas verksamhet och de erfarenheter, som gjorts vid detta första försök i vårt land att genom offentligt ingripande påverka hyresprisbildningen i socialt önskvärd riktning, föreligga vissa uppgifter i en enquête, som av svenska stadsförbundet verkställets bland hyresnämndernas ordförande.

*Erfarenheter  
från hyres-  
nämndernas  
första verk-  
samtets-  
period.*

Såsom varit att förvänta, äro erfarenheterna på området ännu föga omfattande, vilket beträffande ett flertal städer (exempelvis Karlskrona, Linköping, Luleå, Malmö, Uppsala) har sin naturliga förklaring däri, att hyresnämnderna trädde i funktion så sent, att kontrakten för det nya hyresåret då i allmänhet redan voro avslutade.

Från åtskilliga hyresnämnder föreligger dock ett större erfarenhetsmaterial. Detta är särskilt förhållandet i *Stockholm*. Ur den redogörelse för arbetets resultat, som gemensamt meddelats av ordförandena i huvudstadens båda hyresnämnder, må följande anföras.

Beträffande den omfattning, vari nämndernas medverkan för medling i hyrestvist påkallats, upplyses, att 169 anmälningar om dylik tvist handlagts, samtliga anmälningar ingivna av hyresgäster. Av ifrågavarande lägenheter var flertalet eller 106 om 1 rum och kök, 51 om 2 rum och kök, 8 om 3 rum och kök, 2 enkelrum samt 2 dubletter. De av hyresvärdarna begärda hyresförhöjningarna hava växlat från 1.33 till 33.33 % och utgjorde i medeltal 9.35 %.

Vid nämndernas behandling av dessa tvister har i flertalet fall icke något definitivt medlingsförslag från nämndens sida blivit framställt. Orsakerna härtill hava varit att söka i flera olika omständigheter. I 84 fall har sålunda den av hyresvärden meddelade anledningen till hyresökning av nämnden ansetts som befogad, vanligen på grund av höjda in-teckningsräntor eller till följd av utförda betydande förbättringar av lägenheterna. I 6 fall hava de sökande, sedan de själva inför nämnden beretts tillfälle att taga del av och bedöma orsakerna till hyresökningen, återtagit sina anmälningar. I 5 fall har hyresvärden varit bosatt

å annan ort och sålunda ej kunnat åläggas personlig inställelse. I 17 fall har vid ärendets företagande anmälts, att förlikning träffats mellan parterna. I 2 fall har hyresvärden under förhandlingen inför nämnden förklarat sig villig att jämka på den ifrågasatta förhöjningen, vilken därefter godtagits av sökanden, o. s. v.

I 23 fall hava emellertid medlingsförslag blivit framställda, innebärande i 15 fall kompromiss mellan parternas olika ståndpunkter. Ett av dessa förslag har godkänts av värden men förkastats av sökanden, medan i övriga 14 fall medlingsförslaget förkastats av värden. Nämndens medlingsförslag hava inneburit ett obetingat godkännande i 6 fall av hyresgästens och i 2 fall av hyresvärdens anspråk. Av de förra förkastades 2 och antogos 4, av de senare antogos båda. Inalles har sålunda förlikning åvägbragts endast i 6 av de anhängiggjorda tvisterna.

Det kan dock, framhålles det i redogörelsen, med fog ifrågasättas, huruvida nämndernas nu skildrade officiella medlingsverksamhet, sådan den bedrivits vid sammanträdena, varit det väsentligaste i deras uppgift. Vid sidan härav har nämligen ett icke ringa antal hithörande frågor kunnat bringas till lösning under hand. Sålunda har ofta ordföranden eller sekreteraren, där så lämpligen låtit sig göra, före ärendets behandling i nämnden sökt att komma i förbindelse med respektive hyresvärdar för åvägbringande av godvillig överenskommelse. Så har särskilt skett i alla de fall, då sökanden därom gjort hemställan, och i de flesta sådana fall har enighet uppnåtts mellan hyresgäst och hyresvärd, några gånger med sänkning av de ifrågasatta hyresförhöjningarna. Härjämte hava vid så gott som alla mottagningar förfrågningar gjorts om hyresangelägenheter, särskilt rörande tolkning av kontrakten och dessas bestämmelser.

Något uppdrag att tjänstgöra även såsom organ för hyresförmedling har ej lämnats Stockholmsnämnderna. Icke desto mindre hava många framställningar om biträde i detta avseende ingått till nämnderna, oftast i samband med anmälningar om hyrestvister, särskilt då någon nedsättning i begärd hyreshöjning ej kunnat åvägbringas. På grund härav uttala ordförandena såsom sin mening, att en utvidgning av nämndernas verksamhet till att omfatta även dylik förmedling är synnerligen önskvärd. Härigenom skulle nämnderna bl. a. erhålla ett kraftigt medel i sin hand att genom anvisning av andra lägenheter bispringa personer, vilka enligt nämndernas uppfattning blivit föremål för oskäligen hyresökning.

Ett sammanfattande, tillförlitligt omdöme om, i vad mån nämnderna under sin hittillsvarande korta verksamhet kunna anses hava fyllt sin uppgift att förebygga oskäligen hyresstegring för smålägenheter, är, framhålles det till sist, synnerligen vanskligt att avgiva. Dock torde med ganska stor visshet kunna påstås, att de tendenser till ett obefogat utnyttjande av krisläget, som i några fall framskymtat på bostadsmarknaden, i hög grad dämpats av hyresnämndernas blotta befintlighet. Ett direkt bevis härför kan självfallet icke lämnas, isynnerhet som inga bostadsstatistiska uppgifter ännu finnas tillgängliga, vilka äro ägnade att belysa den faktiska genomsnittliga hyresökningen under den närmast gångna tiden. Ett stöd för ovan uttalade uppfattning lär dock kunna hämtas ur den förut påpekade omständigheten, att den genomsnittliga begärda hyresökningen vid de tvister, som hittills handlagts av nämnderna, innebär en avsevärt mindre höjning än de, som tidigare från visst representativt fastighetsägarhåll bebådats. Genom sin upplysande och rådgivande verksamhet hava nämnderna dessutom helt visst tillgodosett ett viktigt behov och rätt bot på en brist i det allmännas be-



redskap i bostadsfrågan, som förut, då lämpliga organ för hithörande uppgift saknades, gjort sig starkt kännbar.

Liknande synpunkter framhållas i yttrandet från *Eskilstuna*. Sålunda meddelas, att nämndens ingripande för medling i hyrestvister, vilket ingripande för övrigt sparsamt påkallats, i allmänhet icke lett till några direkta, positiva resultat, men att blotta tillsättandet av en hyresnämnd likväl kan antagas hava verkat hämmande på tendenserna till hyresstegring. I någon mån torde nämnden även direkt hava bidragit härtill genom att av stadens fastighetsägare begära upplysning om ifrågasatt hyresförhöjning. De blanketter, som i sådant syfte utsänts, hava i regeln med beredvillighet ifyllts, och endast undantagsvis har det visat sig, att förhöjningar, som på detta sätt kommit till nämndens kännedom, kunnat karakteriseras såsom oskäligen. I olikhet mot huvudstadens hyresnämnder har hyresnämnden i *Eskilstuna* sysslat också med hyresförmedling, dock icke direkt utan genom samverkan med den offentliga arbetsförmedlingen i staden. Denna gren av verksamheten har omfattats med stort intresse från allmänhetens sida och givit resultat, som i betraktande av trängseln på bostadsmarknaden måste betraktas såsom goda.

Även hyresnämnderna i *Linköping* och *Jönköping* hava vid sidan av uppgiften att handlägga rena hyrestvister varit organ för kommunal bostadsförmedling. Medan blott få tillfällen till ingripande i hyrestvister hittills yppat sig för dessa nämnder, hava de i stället haft en viktig funktion i sistberörda hänseende. Det stora direkta eller indirekta gagnet av en på detta sätt ordnad förmedlingsverksamhet för uthyrning av smålägenheter understrykes särskilt i yttrandena.

I samma riktning går uttalandet från *Nässjö*, varest hyresnämnden sett sin kanske viktigaste uppgift i att såsom det initiativtagande organet för stadens bostadspolitik göra de erfarenheter och uppslag, som vunnits under sysslandet med förliknings- och i synnerhet förmedlingsverksamheten, fruktbara genom framställningar till stadsfullmäktige och stadens andra vederbörande myndigheter.

Svårigheter för en effektiv bostadsförmedling hava emellertid, framhålls det i några uttalanden, yppats på grund av hyresvärdarnas obenägenhet att göra anmälan om inträffad hyresledighet. Från flera hyresnämnder framställles därför förslag om förordningens kompletterande medelst bestämmelser om anmälnings tvång.

Vad beträffar den redan vid förarbetena till förordningen livligt diskuterade frågan, om ett medlingsförfarande i hyrestvister verkligen är tillfyllest eller om det hellre bör ersättas med ett skiljedomsförfarande i likhet med vad fallet är i såväl Danmark som Norge, gå meningarna ganska enstämmigt ut på bibehållande av det nuvarande systemet. Endast *Nässjö* stads hyresnämnd håller före, att den nuvarande nämnden bör ersättas med en skiljenämnd. Av ledamöterna i denna nämnd skulle hyresvärd och hyresgäst tillsätta vardera en, fastighetsägareförening och hyresgästförening vardera en samt magistrat eller stadsstyrelse en ledamot.

Såsom en svaghet i gällande författning betecknas dock tämligen allmänt, att hyresnämnd icke har befogenhet att, för vinnande av upplysning i anhängig-gjord hyrestvist, kalla inför sig andra än i staden bosatta hyresvärdar. Med de ofta rådande rörliga äganderättsförhållandena på detta område är givetvis en dylik begränsning ganska hindrande för nämndens arbete, och något bärande skäl att bibehålla densamma har ansetts ej finnas.

Utom från Stockholm betonas slutligen i ytterligare några uttalanden rådgivningsverksamhetens stora plats och betydelse i hyresnämndernas praxis. De flesta hyresnämnder, även sådana, som icke handlagt en enda egentlig hyresvist, hava ganska ofta mottagit förfrågningar rörande hyresfrågor och anse sig hava gjort avsevärd nytta genom att lämna råd och upplysningar av än praktisk, än rent juridisk art.

*Bostadskreditfrågan.*

*Bostadslån ur pensionsförsäkringsfonden.*

I sin förenämnda framställning av den 22 mars 1916 underströk bostadskommisionen betydelsen av *bostadskreditens förbilligande*, varvid kommissionen i främsta rummet hänvisade till pensionsförsäkringsfonden. Efter samråd med pensionsstyrelsens chef anmodade jag svenska stadsförbundets kommunala centralbyrå att till stadskommunerna utsända cirkulär med uppmaning att till pensionsstyrelsen inkomma med ansökningar om lån för bostadsändamål. De ingivna låneansökningarna, tillsammans överstigande 7 miljoner kronor, överlämnades av pensionsstyrelsen för yttrande till delegerade för bostadskommisionen och svenska stadsförbundets styrelse (herrar Yngve Larsson, C. Meurling, E. Phragmén). Delegerades yttrande, som är daterat den 13 juni 1916, inledes av följande allmänna grundsatser, vilka borde vara vägledande vid lånemedlens fördelning och användning:

1. Den ifrågavarande byggnadsverksamheten skall avse produktion av smålägenheter.

2. Pensionsfondsmedlen utlånas såväl direkt till kommunerna i och för idkande av egen byggnadsverksamhet eller för låneförmedling till enskilda företag, som ock till enskilda företag mot kommunal garanti, och må kommunerna i de fall, där de uppträda såsom låneförmedlare, icke föreskriva högre ränta eller i övrigt strängare lånevillkor, än vad de själva åtnjuta.

3. Vid utlämnande av lån till kommunerna för egna byggnadsföretag bör såsom villkor uppställas, att kommunerna å allmänna lånemarknaden upplåna eller på annat sätt anskaffa viss andel av byggnadsföretagets kostnad, vilken andel lämpligen bör anpassas efter vederbörande kommuners ekonomiska bärkraft. Tillämpning av ifrågavarande villkor har dock icke ifrågasatts, då låneansökningen avsett endast mindre belopp.

För beredande av bostäder åt samhällenas egna arbetare hava pensionsförsäkringsfondens medel icke i första hand ansetts böra komma i fråga.

4. Vid utlämnande av lån till enskilda företag genom kommunal förmedling eller mot kommunal garanti bör fordras, att dessa medel utlånas mot in-teckningar liggande över 40 % av de igångsatta byggnads-

företagens värde. Undantag härifrån torde dock på grund av särskilda omständigheter kunna medgivas.

Rörande formen för låneärendenas prövning hava delegerade anfört, att den granskning, de kunnat ägna de föreliggande låneansökningarna, i huvudsak endast kunnat avse de föreslagna företagens ekonomiska sida och endast i ringa mån deras planering i socialt och i byggnadstekniskt hänseende, då tillräckligt ingående uppgifter härom icke funnits tillgängliga och ej heller med hänsyn till den knappt tillmätta tiden kunnat anskaffas. Delegerade understryka emellertid betydelsen av, att framdeles såväl en prövning före lånets beviljande som ock en viss kontroll av dess användning ur nyss angivna synpunkter äger rum genom lämpligt, fackkunnigt centralorgan.

Sedan särskilda fullmäktige för pensionsfondens förvaltning blivit tillsatta, behandlade de vid sammanträde den 4 juli detta ärende. Fullmäktige godkände därvid delegerades förslag med några ändringar. Sålunda skulle pensionsfondsmedel få användas till bostadshus för kommunalarbetare, därest ifrågavarande byggnader ej avsåge att huvudsakligen bereda vederbörande kommuns egna arbetare bostäder vare sig som löneförmån eller till billigare hyra, än som eljest skulle ifrågakomma. Vidare föreskrevs, att redogörelse för lånens användning skulle ingivas före den 1 mars 1917. Före den 1 oktober samma år skulle lånen vara för sina ändamål disponerade, vid äventyr att kommunerna antingen finge återbetala odisponerat belopp eller vidkännas högre ränta. Angående lånevillkoren hava fullmäktige bestämt, att lånen skola utlämnas mot vederbörande kommuns skuldförbindelse antingen mot 5 % ränta och en lånetid av 15—40 år och konverteringsrätt efter 15 år eller mot  $4\frac{3}{4}$  % ränta under en fast lånetid av 40 år samt amorteras och förräntas medelst lika annuiteter under lånetiden. Dock skall, där låntagaren så begär, amorteringsfrihet medgivas under de första åren, dock ej för längre tid än under högst fem år. Det antecknades i fullmäktiges protokoll, att räntefoten för bostadslånen med hänsyn till rådande kris satts lägre än normal räntesats.

Rörande de särskilda låneärendena och deras behandling torde en kortfattad redogörelse få såsom bilaga fogas till detta protokoll.

Under år 1916 hava för bostadsändamål ur pensionsförsäkringsfonden utbetalts lån till ett sammanlagt belopp av 3,010,000 kronor. Därutöver hava för år 1916 beviljats lån å tillhoppa 2,617,000 kronor. Till dessa belopp komma ytterligare 756,000 kronor, som ställts i utsikt för vissa städer senast under år 1917, beroende på förnyad ansökan. Sammanlagt hava sålunda under år 1916 kommunala bostadslån beviljats ur

pensionsförsäkringsfonden eller från densamma ställts i utsikt till ett belopp av 6,383,000 kronor.

*Bostadslån  
ur pensions-  
försäkrings-  
fonden för  
år 1917.*

Vad beträffar år 1917, torde enligt verkställd approximativ beräkning pensionsförsäkringsfondens för placering tillgängliga medel komma att uppgå till omkring 17 miljoner kronor. En avsevärd del av detta belopp läser kunna disponeras för utlåning till kommuner för bostadsändamål. För att kommun skall kunna påräkna att erhålla sådant lån, bör anmälan härom snarast möjligt göras hos pensionsstyrelsen. Härvid bör tillika lämnas uppgift å det lånebelopp, som önskas, ävensom redogörelse för det ändamål, vartill detsamma skall användas. I första hand komma att beaktas sådana anmälningar om lån, som inkommit till pensionsstyrelsen före den 1 mars 1917. Fullmäktige för pensionsförsäkringsfonden torde som regel komma att, då lånet avser anordnande av kommunala byggnadsföretag, lämna lån till det belopp, som motsvarar de beräknade byggnadskostnaderna. Då lånet däremot avser att bereda möjlighet för kommun att utlåna medel till enskilda byggnadsföretag, torde i allmänhet lån kunna erhållas endast för så stort belopp, som avses för belåning av sådana hypotek, som ligga över 40 procent av tomt- och byggnadsvärdet. I sistnämnda fall har nämligen förutsatts, att för lägre liggande hypotek lån borde utan svårighet kunna erhållas hos sparbanker eller andra långgivare.

*Särskilda  
sakkunniga  
tillkallade för  
kreditfrågan.*

Åtgärder som de nu skildrade måste dock i huvudsak anses vara ägnade allenast att avhjälpa ögonblickets svårigheter. En bestående lösning av bostadsproduktionens kapitalfråga torde endast kunna vinnas på grundval av en djupgående reform av hela fastighetskredit- och inteckningsväsendet, för vilken krävas grundliga och tidsödande förarbeten. Bostadskommissionen har sedan länge haft sin uppmärksamhet riktad på frågan, och i skrivelse av den 3 oktober 1916 har kommissionen hos mig hemställt, att fem sakkunniga personer måtte tillkallas för att inom kommissionen deltaga i utredningen rörande åtgärder för fastighetskreditens ordnande. I motiveringen till sin framställning framhåller kommissionen bl. a. följande synpunkter och önskemål. Det spörsmål, som enligt kommissionens förmenande i första rummet bör komma i betraktande med avseende på fastighetskreditens ordnande, är möjligheten att bereda fastighetsmarknaden tillgång till ökat kapital. Härvid bör tagas i övervägande, om icke den med statens direkta stöd bedrivna låneverksamheten borde ytterligare utvidgas samt om icke sparbankers, försäkringsanstalters och olika s. k. kassors medel kunde under lämp-

ligare former än hittills ställas till fastighetsmarknadens förfogande. Kommissionen ifrågasätter vidare ökat kreditstöd åt smålägenhetsproduktionen och påpekar härvid särskilt frågan, huruvida och på vad sätt egnahemsbildningen, i den mån denna avser bostadslägenheter, bör komma i åtnjutande av ytterligare understöd från det allmännas sida. Med hänsyn till de ökade svårigheter, som uppstått på fastighetskreditmarknaden under nu rådande kristid, ifrågasätter kommissionen slutligen, huruvida ej särskilda anordningar böra ytterligare träffas för avhjälpande av dessa svårigheter.

Med anledning av berörda skrivelse har jag efter Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallat följande personer att inom bostadskommissionen deltaga i utredningen rörande åtgärder för fastighetskreditens ordnande, nämligen bankdirektörerna J. Swartling och P. Blomquist, vice härads-hövding K. Herlitz, borgmästare V. Schneider samt byggmästare J. Lundahl.

Med anledning av statens bostadskommissions framställning angående det omedelbara behovet av åtgärder från statens sida i kristidens byggnadsmaterialfråga tillkallade jag efter Kungl. Maj:ts bemyndigande den 28 mars 1916 fem sakkunniga med uppdrag att skyndsamt verkställa utredning och avgiva förslag om vidtagande av lämpliga åtgärder i syfte att bereda byggnadsverksamheten tillgång på byggnadsmaterial till skäliga priser. De sakkunniga voro f. auditören A. H. Fahlén (ordförande), byggmästaren Frithiof Dahl, ingenjör Oscar Hirsch, kapten C. Meurling samt överingenjören Thore Thelander. Till denna kommission remitterades även de framställningar i ämnet, som till Kungl. Maj:t ingivits av Göteborgs stadsfullmäktige m. fl. Efter omkring sex veckors arbete var kommissionen färdig med sitt utlåtande och förslag, som den 16 maj 1916 överlämnades till mig.

*Byggnads-  
material-  
frågan.*

Betänkandet inledes med en statistisk översikt över byggnadsmaterialmarknadens dåvarande läge. Till en början lämnas en ungefärlig beräkning av behovet av byggnadsmaterial för bostadsproduktionen i Sveriges stadssamhällen. Denna statistik har grundats dels på socialstyrelsens årliga nybyggnadsstatistik, vilken medger en fördelning av de nybyggda bostadseldstäderna på olika orter och hustyper, dels på för ändamålet särskilt utförda detaljbearbetningar rörande den faktiska åtgången av viktigare materialsorter vid vissa typiska nybyggnader å ett par större byggnadsorter. Huvudresultaten av den sålunda verkställda överslagsberäkningen av byggnadsverksamhetens årliga materialkonsumtion återgivas i följande tablå:

*Byggnads-  
materialkom-  
missionens  
betänkande.*

Slag av byggnadsmaterial	1912—1913 (årsmedeltal)	1915
Trä .....	8,978,300 kbf.	5,331,775 kbf.
Järn .....	6,033 ton.	3,140 ton.
Tegel .....	105,527,000 st.	58,169,000 st.
Cement och kalk .....	616,404 hl.	358,157 hl.
Sand och makadam .....	4,326,193 hl.	2,461,554 hl.
Linolja, terpentin, zinkvitt o. d. ....	680,336 kg.	390,726 kg.
Plåt .....	833,185 kg.	488,091 kg.
Kakel .....	1,307,230 st.	756,943 st.
Fönsterglas .....	112,569 kvm.	65,157 kvm.

Tablån utvisar, att på grund av bostadsproduktionens stagnation under kristiden byggnadsverksamhetens årskonsumtion år 1915 nedgått med cirka 40 % i jämförelse med normala förhållanden (1912—1913).

Därefter meddelas i betänkandet en framställning av prisstegringen på byggnadsmaterial under den dittills gångna delen av kristiden, grundad på särskilt utsända frågeformulär, vilka besvarats såväl av producenter (fabrikanter och engrossister) som av konsumenter (byggnadsmyndigheter och byggmästare). I genomsnitt beräknas totala materialkostnaden under kristiden hava ökat med ungefär 30—40 % för ett stenhus och med 33—43 % för ett trähus, siffror, som väl belysa en av huvudanledningarna till byggnadsverksamhetens hotande avstannande.

Av översikten framgår sålunda, att en avsevärd prisstegring under den dittills förflutna delen av kristiden ägt rum beträffande samtliga viktigare slag av byggnadsmaterial, men tillika, att prisökningens omfattning väsentligt växlat för de särskilda varuslagen. Härav är man dock icke berättigad att utan vidare draga den slutsatsen, att de industrier, vilkas tillverkningar visa den största procentuella prisstegringen, tillika äro de, vilka dragit de största vinsterna av den rådande krigskonjunkturen. Innan man kan bilda sig en någorlunda bestämd uppfattning i detta avseende, måste man först undersöka, huruvida prisstegringen inom en viss varugrupp huvudsakligen är att tillskriva ökade produktions-, respektive inköpskostnader, eller om den till övervägande del beror på en lönande export och på exportprisens återverkan på hemmamarknaden. Enligt kommitterades mening gäller det förstnämnda i fråga om tegel-, kalk-, cement- och fönsterglasindustrierna samt importhandeln med byggnadsmaterial, medan den senare synpunkten torde kunna anläggas på trävaru- och järnindustrierna.

Med utgångspunkt härifrån uttala kommitterade som sin mening, att i fråga om förstnämnda branscher av byggnadsmaterialindustrien fasta och jämförelsevis låga priser endast torde kunna åstadkommas, därest genom statens förmedling de rådande importsvårigheterna på vissa råvaror och förbrukningsartiklar underlättas samt en reglering sker av bränslepriset genom statsförmedling av kolleveranser eller genom ökad vedavverkning i statsskogarna och utnyttjande av där befintligt avfall. Enär emellertid antydda medel och utvägar redan voro föremål för uppmärksamhet från vissa ämbetsverks och statskommissioners sida, understryka kommitterade endast betydelsen av, att vid vidtagandet och planerandet av åtgärder i detta avseende byggnadsmaterialindustriens intresse i görligaste mån måtte tillgodoses. Dock borde givetvis anstalter träffas för, att sålunda eventuellt erhållna lättnader i form av prisreduktioner verkligen komme byggnadsindustrien tillgodo, liksom det i allmänhet borde på lämpligt sätt förebyggas, att en genom ingripande från det allmännas sida tilläventyrs åstadkommen ökad livaktighet inom byggnadsindustrien toges till intäkt för prisförhöjningar från leverantörernas sida.

Inom trävaru- och järnindustrierna ligga däremot förhållandena enligt kommitterades mening väsentligt annorlunda. Stark ökning av försäljningsprisen i förening med bevarad eller t. o. m. ökad omsättning torde under innevarande kristid få anses hava tillfört och fortfarande tillföra trävaru- och järnindustrierna ansevärliga mervinster. Dessa torde därjämte icke i samma mån som i fråga om de förut berörda byggnadsämnesindustrierna reduceras genom kostnadsökningar på utländska råvaror och förbrukningsartiklar, då nämnda båda industrier så gott som uteslutande baserats på tillgodogörande av inhemska naturtillgångar.

Visserligen får, yttra kommitterade, det icke lämnas ur sikte, att såväl trävaru- som även järnindustrien för närvarande arbeta under osäkra förhållanden, i det de lysande exportkonjunkturerna plötsligt kunna avskäras genom blockadåtgärder från krigförande makters sida, avtagande köplust och prisfall på den utländska marknaden o. s. v. Men även med dessa förhållanden i sikte torde den nuvarande ekonomiska situationen inom trävaru- och järnindustrierna få anses tillräckligt god, för att dessa näringar skulle kunna, utan att därigenom deras för hela vår folkhushållning så ytterst betydelsefulla bestånd och utveckling äventyrades, åläggas vissa ekonomiska förpliktelser för mildrande av de till väsentlig del genom prisstegringen å nämnda näringars produkter för landets bostadsproduktion uppkomna olägenheterna, vilka i betydande utsträckning förorsakat bostadsbrist bland de mindre bemedlade klasserna.

Ett försök att, i samverkan med svenska trävaruexportföreningen, åstadkomma en prisreglering på trävarumarknaden, byggd på frivillig medverkan från industriens sida, strandade, närmast på grund av omöjligheten att med bevarande av frivillighetens princip rättvist fördela erforderliga bördor på de enskilda näringsidkarna.

Med anledning härav hava kommitterade ägnat sin uppmärksamhet åt den komplex av inbördes ganska skiljaktiga åtgärder i prisreglerande syfte, som under kristiden vidtagits gent emot den exporterande livsförnödenhetsproduktionen och livsmedelshandeln och vilka pläga sammanfattas under beteckningen kompenstationssystemet. Det ligger emellertid, säga kommitterade, i sakens natur, att härvid prövade stadganden, åtgärder och överenskommelser först med åtskilliga modifikationer kunna överflyttas till och bringas i tillämpning å byggnadsmaterialhandelns område. Sålunda synes man böra uppgiva tanken på att genom exportförbud reglera två för hela vår folkhushållning så ytterst betydelsefulla näringgrenar som trä- och järnindustrien, i all synnerhet som städernas byggnadsindustriens trävarubehov under normala förhållanden endast uppgår till högst 5 % av trävaruexporten och dess järnbehov till föga över 1 % av järnexporten. Vidare kan kompenstationen härvidlag knappast uttagas in natura, ty exportsågverken utgöras övervägande av andra företag än hemmamarknadens furnissörer och producera till stor del andra sortiment och dimensioner än dessa, och likartade äro förhållandena delvis inom järnindustrien. Återstår sålunda att uttaga vissa kompenstationsavgifter, men böra dessa sättas så lågt som möjligt, uttryckligen inskränkas till att avse allenast den rådande krisperioden samt på ett smidigt sätt anpassas efter marknadens prisförhållanden, så att avgifterna vid återinträtt mera normalt prisläge åter upphävas.

Med denna motivering föreslå kommitterade i fråga om trävarurörelsen en tillfällig exportavgift av 25 öre per kubikmeter ur riket utförda trävaror (cirka  $\frac{1}{2}$  % av genomsnittspriset) samt därjämte en tillfällig kompenstationsavgift av  $\frac{1}{2}$  % på det enligt lagen om skogsaccis taxerade värdet av den avverkade skogen. Som bekant hava de goda trävarukonjunkturerna åstadkommit en anseelig höjning även av virkets rotvärde, och det måste, enligt kommitterades åsikt, under sådana förhållanden få anses billigt och rättvist att jämväl icke exporterande skogsägare och däribland främst staten få bära sin del av bördan. Genom dessa avgifter beräknades, att man skulle erhålla ett årligt belopp av cirka 2 miljoner kronor. Ställdes detta belopp till förfogande för anskaffande av billigt trävirke, avsett att användas till byggnader innehållande smålägenheter,



skulle byggnadsindustrien i städer och stadsliknande samhällen kunna påräkna att för sådant ändamål erhålla sitt virkesbehov till ett pris, som med 20—30 % understeg det nu gällande. Vilken lättnad detta skulle innebära, belyses därigenom, att trävirket representerar cirka 46 % av totala materialkostnaden för ett trähus och 35 % för ett stenhus.

Vad järnindustrien beträffar, föreslogs likaledes en lindrig exportavgift, nämligen 1 krona per ton (cirka  $\frac{1}{2}$  % av medelvärdet). Denna avgift beräknades för ett år inbringa cirka  $\frac{1}{2}$  miljon kronor, ett tillräckligt belopp för att nedbringa det av kristiden föranledda överpriset på smålägenhetsproduktionens normala årsbehov av byggnadsjärn med 50 %, om svenskt järn användes.

Enär emellertid prisskillnaden mellan svenskt och tyskt järn uppginge till ej mindre än cirka 100 kronor per ton och då det utländska järnet med lika stor fördel kunde användas i byggnadsverksamheten som den svenska varan, anse kommitterade det under rådande exceptionella förhållanden fördelaktigt, att byggnadsindustrien i görligaste mån använde sig av den utländska varan, i synnerhet som de svenska järnbruken syntes föredraga att i största möjliga grad utnyttja de lysande exportkonjunkturerna för kvalitetsjärn. Visserligen kunde vissa betänkligheter anföras mot att under nuvarande försvårade och ovissa internationella kommunikationsförhållanden grunda en socialt så betydelsefull näringsgren som byggnadsindustrien på en utländsk importvara, vars användning därtill i regel begränsades genom förbindelser att icke låta densamma i någon form komma exportlandets fiender till godo. Men häremot anfördes av kommitterade, att det »klausulbundna» järnets användning inom husbyggnadsindustrien väl knappast kunde anses medföra några större vanskligheter, och importsvårigheterna torde kunna i huvudsak förebyggas genom att hålla större inhemska lager. För att ytterligare förbilliga varan föreslogs en tillfällig tullrestitution för sådant från utrikes ort infört järn, som användes till husbyggnadsarbeten (och även till väg- och vattenbyggnadsarbeten).

Spörsmålet gällde emellertid, påpeka kommitterade, icke blott att bereda nödiga medel för nedbringande av de rådande, exceptionellt höga prisen å vissa byggnadsmaterialier, utan jämväl att söka tillse, att penningarna verkligen komme till sin rätta användning, d. v. s. beredde lättnad för de grenar av byggnadsverksamheten, som direkt inriktade sig på avhjälpandet av de rådande svårigheterna på bostadsmarknaden.

Vill man förebygga missbruk av statshjälpen, måste det enligt kommitterades mening skapas vissa kontrollorgan, men borde dessa

anordnas på sådant sätt, att man icke inrättade någon stor och dyrbar byråkratisk apparat, utan lämnade den enskilda företagsamheten så fritt spelrum, som vore med det allmännyttiga syftet förenligt. För detta ändamål föreslogs, att i varje stad eller ort, där behov därav förelåge, skulle inrättas en särskild byggnadsmaterialnämnd, vilken antingen borde utgöra en fristående institution eller också inordnas i de kommunala organ för bostadsförhållandenas reglering, som redan förefunnes eller vore planerade i vissa städer. Dessa nämnder skulle ange arten och omfånget av den för de lokala bostadsbehovens nödtorftiga tillfredsställande erforderliga byggnadsverksamheten, beräkna mängden av härför erforderliga byggnadsmaterialier, söka att å öppna marknaden eller genom nedan omnämnda centralbyrås förmedling anskaffa eller anvisa billiga sådana samt medverka vid den prisreglering för trä- och järnvaror, som vore avsedd att åstadkommas genom de föreslagna kompensationsavgifterna.

Såsom överbyggnad på dessa nämnder skulle enligt förslaget inrättas, liksom för den statliga regleringen av marknaden å vissa livsförnödenheter ägt rum, en för hela riket gemensam byggnadsmaterialbyrå med en i byggnadsämnesbranschen väl förfaren person som chef. För att lämna de allmänna direktiven för och utöva den nödiga kontrollen över byråns verksamhet kräves givetvis ett särskilt organ, och fasta kommitterade därvid uppmärksamheten på det statliga centralorgan, dit socialstyrelsen i sitt ovan anförda utlåtande föreslagit sammanförande av arbetet med alla utredningar och verkställighetsåtgärder, som betingades av statens åtgöranden med hänsyn till bostadsfrågan under kristiden.

*Statens  
industri-  
kommissionens  
yttrande.*

Byggnadsmaterialkommissionens här ifrågavarande förslag remitterades till statens industrikommission, som den 9 juni 1916 avgav underdånigt utlåtande häröver.

Häruti framhålles inledningsvis, att byggnadsmaterialkommissionens förslag icke innebär införande av exportavgifter i vanlig bemärkelse, vilka, för så vitt de ej allenast avse att bereda staten inkomst, åsyfta att medelst exportens minskning nedbringa varans pris inom landet till förmån för befolkningen i dess helhet. Fastmer utgör förslaget ett slags ny tillämpning av kompenationssystemet. Staten äger otvivelaktigt rätt att kräva av de enskilda medborgarna, att de under tider som dessa ställa sina varor till landets behov, så långt det är erforderligt, samt till skäliga priser. På denna grund är det hittills använda kompenationssystemet uppbyggt. Men att direkt från vissa exportindustrier, utan avsikt att inskränka deras export, uttaga exportavgifter

till förmån för konsumenter, med vilka de knappast ha någon beröring, innebär en alltför stor avvikelse från detta system. Och då anordningen tillika från skattesynpunkt är i hög grad oegentlig och till sina konsekvenser synnerligen farlig, måste man rent principiellt ställa sig mycket betänksam inför ett förslag, som vill införa en sådan ordning.

Därjämte framstår som en icke mindre oegentlighet, att avgifterna skulle läggas på stora varugrupper, som i intet avseende tjäna till material för bostäder. Å andra sidan skulle de grupper, som i den statistiska varuförteckningen uttryckligen angivits såsom byggnadsmaterial, undantagas från beskattningen. Ännu mera framträder anmärkta oegentlighet i fråga om de grupper av järn, som skulle påläggas exportavgift. Tydligare kan ej utsägas, att det är själva industrierna man utsett till skatteobjekt för att upphjälpa byggnadsverksamheten, oavsett om de av dem tillverkade varorna användas i denna eller icke. Men det synes icke vara rättvist mot dessa industrier att så förfara.

Slutligen må starkt betonas, heter det i yttrandet, att byggnadsverksamheten i stadssamhällena är en angelägenhet, som närmast och, om man ser saken i stort, kanske uteslutande rör dessa samhällen.

Kommissionen påpekar ytterligare, att sedan riksdagen den 8 juni 1916 beslutit krigskonjunkturskattens utsträckande även till innehavare av jordbruks- och skogsfastigheter, taxerade till 8,000 kronor och däröver, torde varje anledning hava bortfallit att pålägga skogsägarna en ytterligare extra beskattning.

Då sålunda, enligt industrikommissionens mening, förslaget rörande exportavgifter på vissa slag av trä och järn samt kompensationsavgift å avverkat virke vore av beskaffenhet att icke böra genomföras, hemställdes, att betänkandet icke måtte föranleda några särskilda Kungl. Maj:ts åtgärder utöver dem, som, till nytta för det allmänna, avsåge att underlätta importen av behövliga råmaterial och att tillgodose särskilt bränslebehoven.

Vid sidan av sina huvudsakliga betänkligheter framhöll alltså statens industrikommission en särskild omständighet, som ställde sig hindrande i vägen för ett omedelbart genomförande av byggnadsmaterialkommissionens förslag, nämligen riksdagens efter förslagens avgivande fattade beslut att utsträcka den allmänna krigskonjunkturskatten till att avse jämväl merinkomst av skog och annan fast egendom. Vidare äro exportavgifter i och för sig ett ur handelspolitisk synpunkt betänkligt medel, som lätt kan giva anledning till

*Departements-  
chefen.*

repressalierpolitik från främmande makters sida, något varom förhållandena vid införandet av de s. k. skogsvårdsavgifterna bära vittne. Då med hänsyn till dessa och andra förhållanden byggnadsmaterialfrågan ansågs kräva ytterligare utredning, medhans icke dess framläggande för 1916 års riksdag. Spörsmålet har dock alltjämt varit föremål för oavlätlig uppmärksamhet från min sida.

*Undersökning  
av prissteg-  
ringen på  
byggnads-  
material.*

Då prisstegringen å byggnadsämnesmarknaden alltjämt fortgick och även sådana slag av byggnadsmaterial, på vilka prisökningen hittills varit ringa, började ryckas med i densamma, uppdrog jag åt förste aktuarien Bertil Nyström att närmare utreda prisutvecklingen inom ifrågavarande område.

Utredningen innebar en fortsättning av de undersökningar av enahanda art, som av honom tidigare utförts i egenskap av byggnadsmaterialkommissionens sekreterare. I båda fallen har enquêten verkställts på sådant sätt, att från civildepartementet särskilda frågeformulär utsänts till utvalda representanter för byggnadsmyndigheter, grossister i byggnadsmaterialbranschen samt sammanslutningar och enskilda firmor inom byggnads- och byggnadsämnesindustrierna. Huvudresultaten av de sålunda verkställda prisstatistiska uppgifterna hava sammanfattats i följande tabell, vilken är grundad på primäruppgifter från cirka 70 uppgiftslämnare, företrädesvis i rikets större städer. Tabellen åskådliggör medelst s. k. indextal den genomsnittliga prisstegring å viktigare byggnadsmaterial, som ägt rum under tiden från kristidens början till april, respektive november 1916, enligt uppgifter dels från producenter (fabrikanter och engrossister), dels från konsumenter (byggnadsmyndigheter och byggmästare).

**Prisstegring på vissa slag av byggnadsmaterial i Sverige under kristiden.  
(Indextal.)**

*Ann.* Siffrorna inom parentes äro grundade på ett ofullständigt eller eljest otillräckligt primärmaterial.

Slag av byggnadsmaterial.	Enligt uppgifter från <i>producenter</i> (fabrikanter och engrossister).		Enligt uppgifter från <i>konsumenter</i> (byggnads- myndigheter och bygg- mästare).	
	Om prisen i juni—juli 1914 = 100, utgjorde de i		Om prisen i juni—juli 1914 = 100, utgjorde de i	
	april 1916.	november 1916.	april 1916.	november 1916.
<b>Trä:</b> 1) avverkat rundtimmer .....	132	142	—	—
2) bjälkar, sparrar o. d. ....	(128)	(136)	152	181
3) plank och bräder .....	149	166	159	174
därav utskott .....	151	174	168	181
<b>Järn:</b> 1) balkar, tyska .....	142	195	143	208
2) byggnadsjärn, svenskt .....	236	303	217	301
3)     "     , tyskt .....	170	299	(149)	(255)
4) spik .....	—	—	189	264
5) övrigt .....	139	224	163	262
<b>Tegel:</b> 1) murtegel .....	119	150	123	166
2) taktegel .....	111	123	122	143
3) övrigt .....	113	146	125	145
<b>Cement</b> .....	128	147	132	146
<b>Kalk</b> .....	147	177	150	188
<b>Material för</b>				
<b>måleriarbeten</b> .....	193	271	247	325
<b>plåtslageriarbeten:</b>				
1) svart tunnplåt, svensk .....	210	278	243	348
2) galvaniserad plåt .....	215	301	251	387
3) zinkplåt .....	304	300	286	300
<b>kakelngsmakeriarbeten:</b>				
1) kakelgods .....	125	140	125	144
2) övrigt .....	153	181	138	159
<b>glasmästeriarbeten:</b>				
1) fönsterglas .....	163	186	(144)	(166)
2) övrigt .....	126	215	(157)	(170)
<b>Installationsmaterial för</b>				
<b>gas, vatten, avlopp och centralupp-   värmning</b> .....	139	193	152	237
<b>elektriskt ljus</b> .....	165	200	192	223

Det må framhållas, att den till grund för dessa procentberäkningar liggande prisstatistiken icke kan göra anspråk på full exakthet, enär det torde få anses vara tvivel underkastat, huruvida prisuppgifterna för olika orter och skilda tidpunkter genomgående avse samma kvaliteter, leveransförhållanden och betalningsvillkor. Men även om siffrorna därför böra användas med en viss försiktighet, torde de dock, med vissa i tabellen angivna undantag, få anses giva en i huvudsak korrekt bild av prisnivåns stegring under kristiden. Härför talar särskilt den goda överensstämmelse, som i stort sett råder mellan producent- och konsumentpriserna, om man bortser från, att stegringsprocenten i senare fallet i allmänhet av naturliga skäl ställer sig något högre. De undantag, som tabellerna i vissa fall förete i sistnämnda avseende, bero antingen, såsom i fråga om vissa järnkvaliteter, på att byggmästarnas leverantörer ej fullt följt med de senaste månadernas ytterst kraftiga prisstegring på dessa varuslag, eller också, såsom beträffande de varuslag, som inom vissa materialgrupper sammanförts under rubriken »övrigt», därpå, att i dessa klumpsummor i växlande proportion ingå varuslag i skiljaktiga prislägen och med olikartade prisstegringstendenser.

Tages hänsyn till den betydelse de olika slagen av byggnadsmaterial hava för bostadsproduktionen, torde det kunna sägas, att prisnivån inom byggnadsämnesbranschen sedan krigsutbrottet stegrats med 50—60 % till april 1916 och med 80—100 % till november månad samma år.

Prisfluktuationerna gestalta sig dock väsentligen olika för de särskilda huvudslagen av byggnadsmaterial.

Vad träverkets prisstegring under kristiden beträffar, har enligt inhämtade uppgifter det avvirkade rundtimret ökats i pris med 40—50 %. Ännu högre, eller omkring 70—80 %, är prisökningen såväl på bjälkar, sparrar o. d. runt eller bilat virke som på plank, bräder och annat sågat virke. Den proportionsvis högsta stegringen synes hava ägt rum i fråga om de lägsta kvaliteterna. Sålunda hava de för byggnadsverksamheten så betydelsefulla utskottsbräderna stegrats i pris från 0.55—0.90 kronor per kubikfot till 1.30—1.60 kronor per kubikfot.

Järn utgör det av de viktigare byggnadsmaterialen, som under kristiden företett den ojämförligt största prisstegringen. Svenskt byggnadsjärn har ungefär tredubblats i pris och föga mindre är prisstegringen på spik. På det till kvaliteten avsevärt sämre och därför billigare, men till byggnadsändamål fullt användbara tyska järnet var prisstegringen under den tidigare delen av kristiden jämförelsevis måttlig, men numera torde den uppgå till drygt 100 %. I den mån dylikt import-

järn kan erhållas, ställa sig priserna icke oväsentligt billigare än på den inhemska varan.

Motsvarande prisökningar visa även material för plåtslageriarbeten samt installationsmaterial för gas, vatten, avlopp och centraluppvärmning. Dock bör beaktas, att härvid även spela in de oerhörda prisökningarna på andra metaller, särskilt koppar, bly och zink, på kautschuk m. m. Detta sistnämnda gäller än mer i fråga om elektrisk installationsmaterial.

Prisstegringen på tegel var under kristidens förra del jämförelsevis ringa och uppgick ännu i april 1916 till endast omkring 20 %. Sedermera har även detta varuslag ryckts med i den allmänna prisstegringen och f. n. torde prisnivån ligga omkring 50 % över den före kriget rådande. Härvid har bortsetts från de alldeles onormala priser, som framkallats av den tillfälliga tegelbristen på vissa orter.

Till samma eller något högre nivå hava priserna stigit på cement, kalk och kakelgods. Fönsterglas har nära fördubblats i pris, medan färger och andra material för måleriarbeten nu kosta ungefär tre gånger så mycket som före krisen.

Lägges till dessa enorma prisstegringar å material jämväl den ökning i arbetskostnader, som framkallats därav, att byggnadsarbetarnas löner genom sommaren 1916 ingångna kollektivavtal å ett flertal orter ökats med 10—12 %, inses omedelbart, vilka hinder byggnadskostnadernas oerhörda och alltjämt fortgående stegring måste lägga i vägen för de förut omnämnda kommunala försöken att få bostadsbyggandet i gång och avhjälpa den alltmera hotande bostadsbristen.

*Departements-  
chefen.*

Visserligen hava de kommunala myndigheterna sökt att genom medgivande av fördelaktiga villkor vid tomtupplåtelser i någon mån kompensera byggnadskostnadernas stegring. Sålunda hava Stockholms stadsfullmäktige beslutit att för 10 år framåt efterskänka räntan å köpeskillingen för av staden under åren 1916 eller 1917 inköpt tomt, därest köparen inom viss kortare tid å tomten uppfört bostadshus, inrymmande smålägenheter enligt av drätselnämndens första avdelning godkända ritningar. Tomtköpeskillingen får innestå emot in-teckning intill 75 % av fastighetsvärdet. Liknande villkor gälla redan sedan slutet av år 1915 för kommunala tomtupplåtelser i Göteborg, och motsvarande beslut hava även fattats i åtskilliga andra svenska städer.

Det visade sig dock snart, att åtgärder av detta slag icke voro tillräckliga för att motverka byggnadskostnadernas alltjämt fortgående steg-

ring. Kostnadsökningen hotade fastmer att alldeles rubba räntabilitetsberäkningarna för de kommunala och halvkommunala bostadsbyggnadsföretagen och att avskräcka den enskilda företagsamheten från bebyggande av på än så fördelaktiga villkor tillhandahållen tomtmark. Allt starkare höjdes därför kraven på ett kraftigt och omedelbart ingripande från statens sida för byggnadskostnadernas nedbringande och bostadsproduktionens höjande. I slutet av föregående och början av innevarande år hava sålunda ingivits till Kungl. Maj:t eller till mig ställda framställningar i detta syfte från Södra Sveriges byggnadstekniska samfund, Aktiebolaget bostäder i Södertälje, Södra Sveriges byggmästarförbund samt Stockholms kooperativa bostadsförening, varjämte Stockholms stadsfullmäktige nyligen beslutit att i ännu göra underdånig framställning.

Under de senaste månaderna har, vid sidan av prisfördyringen, jämväl en anmärkningsvärd varuknapphet givit sig tillkänna å byggnadsämnesmarknaden. Sålunda har å vissa orter, däribland huvudstaden, försportsbrist på tegel, men finnes anledning antaga att ifrågavarande knapphet skall avhjälpas under instundande tegelbränningskampanj. Än större svårigheter hava yppats att erhålla tillgång på vissa slag av järn, varöver klagomål anförts ej blott från husbyggnads- samt väg- och vattenbyggnadsindustrierna utan även från skeppsbyggnads- och den mekaniska verkstadsindustrien. Saken är emellertid föremål för uppmärksamhet från statens industrikommission, vilken torde vara betänkt på att genom ett rationellt fördelningsförfarande söka i görligaste mån tillgodose samtliga avnämares behov av ifrågavarande varuslag. Någon lättnad torde hava erhållits därigenom, att Kungl. Maj:t genom nådig kungörelse utfärdat exportförbud fr. o. m. den 3 december 1916 för vissa slag av järnstänger, balk-, hörn- och fasonjärn samt järnplåtar.

*Utredning  
rörande stats-  
understöd för  
underlättande  
av produktionen av små-  
lägenheter.*

Under sådana förhållanden torde det otvivelaktigt vara statens plikt att ingripa. Av anledningar, vartill jag senare skall återkomma, har det verksammaste medlet för ett statsingripande syntts vara att söka underlätta produktionen av bostadslägenheter genom direkt understöd. Enär emellertid fara kunde anses föreligga, att ett härigenom eventuellt förorsakat uppsving inom byggnadsindustrien skulle tagas till intäkt för ytterligare prisförhöjningar å byggnadsmaterial, hemställde jag hos chefen för finansdepartementet, att inom statens industrikommission måtte utredas möjligheterna av prisreglering av de viktigaste slagen av byggnadsmaterial. Industrikommissionens arbetsutskott uppdrog utredningen,



såvitt angår järn, åt byråchefen A. F. Enström, samt beträffande övriga viktigare byggnadsmaterial, nämligen trä, tegel och cement, åt regeringsrådet A. Rydin, ingenjören G. Holmberger, arkitekten E. Josephson och kaptenen C. Meurling. Såsom resultat härav föreligga två av nämnda sakkunniga utarbetade promemorior, vilka den 16 januari 1917 av industrikommissionens arbetsutskott överlämnades till mig.

I sin promemoria uppskattar byråchefen Enström den järnkvantitet, som kan antagas erfordras för en statsunderstödd smålägenhetsproduktion, till 2,000 eller högst 3,000 ton per år, därav sannolikt hälften i balkar.

*Prisreglering  
å järn.*

Med avseende på sådana råder det förhållandet, att grövre typer icke tillverkas inom landet, utan måste importeras. Priserna på balkar hava hållit sig relativt måttliga och hittills icke överstigit 32 å 33 öre per kilogram från importörerna. Prisen regleras av det tyska Stahlwerk-Verband, gent emot vilket de svenska importörerna fått förbinda sig att hålla vissa maximipris. Industrikommissionen skall, framhålls det, söka tillse, att behöfliga mängder byggnadsbalkar bliva uttagna ur månadsposterna av den numera till sin totalkvantitet begränsade järnimporten.

Beträffande övrigt byggnadsjärn, såsom armeringsjärn, förankringsjärn m. m. samt plåt, lär priset på importerad vara hava stigit till 40 å 50 öre per kilogram, under det att inhemska vara står i 50 å 60 öre. Då på allra sista tiden järntillförseln betydligt inskränkts, har industrikommissionen ansett lämpligaste sättet att åstadkomma en prisbegränsning vara att söka träffa avtal med de svenska järnverk, som tillverka ifrågakvarande material. Järnverksföreningen har också, meddelas det, ställt sig förstående till saken och gått in på att för ett maximigrundpris av 40 öre per kg. ställa 2,000 ton byggnadsjärn (stång- och fasonjärn) till förfogande för sådana förbrukare, som genom behörighetsintyg från industrikommissionen styrka sig skola använda järnet för av staten understödd byggnadsverksamhet. Erbjudandet skulle stå öppet under ett år efter av statsmakterna fattat beslut om anslag för ändamålet, och närmare bestämmelser angående distribueringen bliva föremål för överenskommelse mellan industrikommissionen och järnverkens representanter.

I den av herrar Rydin, Holmberger, Josephson och Meurling avgivna promemorian framhålls inledningsvis, att de sakkunniga funnit det förenat med oöverkomliga svårigheter att åstadkomma en central överenskommelse i fråga om trä. Det för bostadsändamål erforderliga trävirket och snickeriarbetena levereras nämligen från ett stort antal, över

*Prisreglering  
å trä, tegel  
och cement.*

hela riket spridda brädgårdar och fabriker, vilka dels på grund av lokala omständigheter måste hålla växlande priser och dels i allmänhet äro i avsaknad av mera omfattande samorganisationer. Sistnämnda förhållande har givetvis så gott som omöjliggjort att ens inleda underhandlingar med något betydande antal trävarufabrikanter. Tager man därtill i betraktande, att de mycket växlande prisförhållandena för sitt bedömande kräva en lokalkännedom, som icke kan förutsättas representerad inom en central kommission, finner man att en genom sådan myndighet åvägabragt prisreglering beträffande byggnadsvirke och byggnadssnickrier — även om den vore möjlig — sannolikt skulle medföra ett fastläsande av högre priser, än som genom lokala avtal mellan de närmast intresserade parterna i många fall eljest kunnat betingas.

Liknande svårigheter möta, frambålla de sakkunniga, för en central prisreglering i fråga om *tegel*. Även inom denna industrigren saknas i det stora hela sådana samorganisationer, genom vilkas bemedling man skulle kunna ernå ekonomiska avtal med det betydliga antalet större och mindre, över en stor del av landet kringspridda tegelbruk. Å denna marknad kräves måhända i ännu högre grad än beträffande träet ingående kännedom om de mycket skiftande lokala förhållandena. Och därtill kommer en ytterligare omständighet, som lägger hinder i vägen för en central överenskommelse, nämligen att de enskilda tegelbruken näppeligen kunna tänkas villiga att under nu rådande förhållanden inlåta sig på förhandlingar om en prisreglering, med mindre någorlunda exakta uppgifter samtidigt kunna lämnas om de blivande leveransernas storlek. Vid en återupptagen bostadsbyggnadsverksamhet skulle säkerligen de för ändamålet erforderliga tegelkvantiteterna komma att spela en betydligt större roll för de enskilda tegelbruken, än vad trä, järn och cement skulle göra för respektive industrier. Till bestyrkande av här uttalade betänkligheter hava för övrigt från kommunalt håll uttalats varningar mot ett försök att genomföra statliga prisregleringsavtal med tegelindustrien, medan däremot de större möjligheterna för exempelvis kommunerna att var och en i sin ort ernå förmånliga uppgörelser på den lokala marknaden blivit framhållna.

Vad slutligen *cement* beträffar, syntes däremot möjligheterna till en prisuppgörelse på central väg icke vara uteslutna. Producenternas relativt ringa antal och fullständiga samorganisation, varans ensartade beskaffenhet och prisernas av lokala förhållanden tämligen oberoende nivå bidraga till en sådan möjlighet. De sakkunniga hava också inlett underhandlingar om och även lyckats få till stånd en principiell överenskommelse om fastställande av vissa cementpriser för innevarande år, ehuru man ännu ej medhunnit utformningen av avtalets praktiska detaljer.

De sakkunniga (herrar Rydin, Holmberger, Josephson och Meurling) hava således kommit till den slutliga uppfattningen, att en genom statens ingripande åstadkommen och hela riket avseende frivillig överenskommelse svårligen låter sig praktiskt genomföras för trä och tegel, men väl beträffande cement. Även för det stora flertalet övriga byggnadsmaterial torde förhållandet i huvudsak vara sådant, att genom frivilliga prisöverenskommelser någon som helst avsevärd nedsättning av de nuvarande höga byggnadskostnaderna ej lär kunna ernås. Huruvida det å andra sidan kan visa sig möjligt att genom maximiprisbestämmelser och exportreglering praktiskt genomföra sådan sänkning av dessa materialpriser, att därigenom byggnadskostnaderna bliva möjliga att förränta och den allmänna byggnadsverksamheten för bostadsändamål sålunda åter kan taga fart, anse de sakkunniga tvivelaktigt. De sakkunniga vilja därför framhålla, att den nuvarande dyrtidssituationen måste framtvinga en inskränkning av byggnadsverksamheten till det allra oundgängligaste samt vilja erinra, att en dylik produktionsbegränsning, hur beklaglig den ur andra synpunkter än må vara, dock torde vara det effektivaste och naturligaste medlet att motverka prisstegringen och knappheten å materialmarknaden. Under sådana förhållanden torde emellertid det allmänna, för undvikande av bostadsbristens stora hygieniska och sociala vådor, vara nödsakat tillse, att nödiga åtgärder bliva vidtagna för tillgodoseendet av det oundgängliga bostadsbehovet å skilda orter genom beredande av nödigt ekonomiskt understöd.

Närmast till hands att övertaga det omedelbara ansvaret för bostadsproduktionens underlättande äro givetvis *kommunerna*, och hava de sakkunniga beretts tillfälle att i frågan överlägga med ett antal kommunalmän. Som en naturlig konsekvens av en sådan anordning skulle följa, att den prisreglerande verksamhet, varmed staten, enligt vad ovan sagts, merendels icke med framgång kan befatta sig, kommer att utövas av kommunernas för uppgiften väl kvalificerade organ. Det synes ju för övrigt helt naturligt, att de kommuner, inom vilka en ökad bostadsproduktion till äventyrs kan framkallas genom statsunderstödet, själva få till uppgift att i första hand tillse, att understödet kommer till sin rätta användning, nämligen som en nödhjälps till bostadsbristens lindrande och hyresstegringens hämmande och icke som ett medel till byggnadsämnesleverantörernas riktande. De sakkunniga anse, att det kommunalorgan, åt vilket det anförtros att övervaka ifrågavarande byggnadsverksamhet, i första hand bör, när så erfordras, bistå med råd och hjälp vid anskaffandet av byggnadsmaterial till skäligt pris. Enligt vad från kommunalt håll upplysts, förväntas i de flesta fall ett sådant ingripande medföra önskat resultat. Skulle emellertid så ej ske,

Formierna för  
statsunder-  
stödet.

torde det böra ankomma på statens industrikommission att, efter anhållan från vederbörande kommun, vidtaga erforderliga åtgärder.

Som förut framhållits, finna de sakkunniga icke eftersträvansvärt, att bostadsproduktionen under nu rådande förhållanden återupptages i sitt fullt normala omfång. Tvärtom har ansetts nödvändigt att uppställa vissa begränsningar för understödets omfattning, och detta av så mycket större skäl, som eljest alltför stora krav måste ställas på statsbidragets storlek. I första hand bör statsbidraget begränsas till att avse endast produktion av smålägenheter i städer och stadsliknande samhällen. Vad i detta sammanhang skall förstås med smålägenheter, torde böra avgöras för varje särskilt fall med hänsyn till å vederbörande ort rådande bostadsförhållanden, dock att i regel endast bostäder om högst två rum och kök böra komma i betraktande. Smärre egnahemsföretag böra dock, även om lägenheternas storlek skulle överskrida nyss angivna gräns, kunna komma i åtnjutande av bidrag, för så vitt byggnadsvärdet icke överstiger 10,000 kronor. Vidare anse sakkunniga rimligt, att som villkor för understöds åtnjutande kräves, att byggnadsverksamheten icke bedrives i rent förvärvssyfte utan är underkastad vissa bestämmelser om vinstbegränsning, så att exempelvis under ett visst antal år antingen hyressumman ej må ökas utöver ett bestämt maximibelopp eller avkastningen ej må överstiga en viss procent å det i fastigheten nedlagda enskilda kapitalet. Tillfälligt uppförda barackbyggnader böra icke komma i åtnjutande av statsbidraget. Däremot bör intet hinder för understöds åtnjutande ligga däruti, att en byggnad i vissa avseenden är av förenklad konstruktion, blott den eljest uppfyller anspråken på en fullgod bostad. Detta har ansetts böra så mycket mera betonas, som enligt uttalanden från kommunalt håll å vissa platser sådana byggnader för närvarande med fördel uppföras. Slutligen finna de sakkunniga nödvändigt, att bidragets omfattning begränsas till endast nya byggnadsföretag, varmed då i regel böra förstås sådana, å vilka byggnadsarbetena påbörjats efter den 1 januari 1917.

I syfte att kunna beräkna byggnadskostnadernas stegring under hela kristiden hava de sakkunniga såväl införskaffat ett statistiskt material som verkställt kostnadsberäkningar över vissa byggnadsföretag. Enligt de sålunda inhämtade uppgifterna kunna medelbyggnadskostnaderna per eldstad från kristidens början beräknas stegrade med 70.0 % för stenhus och 71.0 % för trähus, vilka beräknade stegringar, enligt vad som å skilda orter inhämtats genom direkta kostnadsberäkningar eller entreprenadanbud, åtminstone ej äro högre än de totala kostnadsstegringar, som byggnadsindustrien i verkligheten fått vidkännas.

Tages hänsyn till den proportion, i vilken under normala år nybyggnader av sten- och trähus stå till varandra, skulle de ovan angivna kostnadsstegringarna motsvara omkring 70.3 % stegring i medeltal för hela bostadsproduktionen, vilken siffra med rätt stor säkerhet icke kan be-tecknas som för hög. Av den senast angivna procentsatsen torde 66.6 % motsvara den totala kostnadens ökning på grund av stegrade material-priser och 3.7 % samma kostnadsökning till följd av byggnadsarbetar-nas stegrade löner. Angivet i proportion till nuvarande byggnads-kostnader utgör sålunda materialkostnadsökningen för närvarande enligt denna beräkning i runt tal 40 %.

När det gäller att fastställa, vilken andel av den från kristidens början fortgående stegringen av byggnadskostnaderna lämpligen bör kompenseras med det ifrågasatta offentliga understödet, hava de sakkun-niga å ena sidan funnit, att bidraget måste tillmätas så, att en ökad bostadsproduktion verkligen skall kunna framlockas, men å andra sidan även beaktat, att hela ifrågavarande stegring icke rimligtvis bör ersättas, enär därigenom de nytillkommande företagen i konkurrenshänseende skulle försättas i en alltför gynnsam ställning gentemot de förut under kristiden påbörjade bostadsföretagen, vilka fått vidkännas en mycket kraftig stegring i byggnadskostnaderna. Med tillämpning av nämnda allmänna principer för en beräkning av kostnadskompensationens storlek och med samtidigt aktgivande på senast anförda procentsiffra hava de sak-kunniga ansett sig böra föreslå en begränsning av understödets storlek till en tredjedel (33.3 %) av de nuvarande byggnadskostnaderna, under vilket belopp det ansetts olämpligt att gå, för så vitt något verk-ligt resultat skall vara att förvänta av den ifrågasatta åtgärden. Skulle emellertid i något särskilt fall av föreliggande ansökningshandlingar eventuellt framgå, att kostnadsstegringen undantagsvis icke uppgått till ovan angivna procent, bör vid prövningen av ansökningsbidraget givetvis underkastas jämkning i enlighet härmed.

Liksom de sakkunnigas förslag, enligt vad ovan sagts, avser att pålägga kommunerna uppgiften att i första rummet utöva tillsyn och kontroll över de byggnadsföretag, som erhålla statsunderstöd, och lämna erforderlig hjälp i syfte att söka förhindra en ytterligare prisstegring å byggnadsmaterial, har det befunnits befogat, att kommunerna åläggas att jämväl lämna ekonomiskt understöd till dessa företag. Att av kom-munerna kräves ett sådant bidrag synes de sakkunniga desto mera skäligt, som bostadsfrågan dock i främsta rummet måste anses som en kommunernas särskilda angelägenhet, vari staten endast under formen av ren kristidshjälp nu ingriper. Därtill kommer, som redan nämnts,

värdet av att hava kommunerna direkt ekonomiskt intresserade i de företag, vilkas kontrollerande skall åt dem anförtros. Som villkor för statsunderstöds åtnjutande bör följaktligen, enligt sakkunnigas mening, föreskrivas, att vederbörande kommun beviljat visst understöd åt ifrågasvarande företag.

Närmaste uppgift har nu för de sakkunniga varit att taga i övervägande, enligt vilka grunder det till  $\frac{1}{3}$  av byggnadskostnaderna föreslagna totala bidraget lämpligen bör fördelas på stat och kommun. Därvid har legat nära till hands att tänka sig en uppdelning enligt samma princip, som kommit till användning vid disponerandet av statsanslaget till dyrtidens lindrande, varvid stat och kommun bidraga med hälften vardera. Efter överläggningar med kommunalrepresentanterna hava emellertid de sakkunniga nödgats frångå denna ståndpunkt såsom ledande till alltför stora anspråk på kommunerna. Allmänt har nämligen framhållits, att kommunerna redan under den gångna delen av kristiden gjort så betydande ekonomiska uppoffringar bl. a. för bostadsproduktionens befrämjande, att icke alltför avsevärda bördor i nu förevarande avseende ytterligare böra påläggas dem. På grund härav anse sig de sakkunniga böra föreslå, att statens andel bestämmes till  $\frac{2}{3}$  och kommunernas till  $\frac{1}{3}$  av hela bidraget. I synnerligen ömmande fall, särskilt då fråga är om mindre, hårt skattetyngda kommuner med stor bostadsbrist och övervägande arbetarbefolkning, torde det dock böra bero på Kungl. Maj:ts prövning, huruvida en jämkning till kommunernas fördel bör ske i ovannämnda proportion.

Den normala byggnadsverksamheten för bostadsändamål inom rikets stadssamhällen utgjorde för exempelvis åren 1912 och 1913 i medeltal cirka 24,000 eldstäder, varav cirka 8,000 i byggnader av trä. Räknas den nuvarande byggnadskostnaden för dessa eldstäder till närmare 3,000 kronor för eldstad, så skulle den totala byggnadskostnaden kunna anslås till cirka 72 miljoner kronor. Den byggnadsverksamhet, som genom de nu ifrågasatta åtgärderna skulle kunna åvägabringas, borde enligt de sakkunnigas mening knappast kunna beräknas till mer än högst  $\frac{1}{4}$  av den normala och således motsvara en byggnadskostnad av cirka 18,000,000 kronor. Skall enligt det föregående ett totalt bidrag härtill lämnas av  $\frac{1}{3}$ , så bör det sammanlagda bidraget komma att uppgå till cirka 6,000,000 kronor. Enligt den av sakkunniga förordade uppdelningen mellan stat och kommun skulle staten härtill bidraga med i runt tal  $\frac{2}{3}$ , varför statens bidrag således bör beräknas till cirka 4 miljoner kronor.

Vad beträffar formen för statsbidraget, föreslå de sakkunniga, att detsamma, för att därmed avsett ändamål skall vinnas, utgår i form av

rent understöd, sålunda utan vare sig ränte- eller återbetalningsskyldighet. Till ytterligare stöd för denna uppfattning vilja de sakkunniga hänvisa till de enahanda principer, som tillämpats beträffande statsanslaget till dyrtidens lindrande.

Beträffande arten av det kommunala bidraget föreslå de sakkunniga, att detsamma utgår i form av lån med ränte- och amorteringsfrihet under minst 10 år. Därvid bör det dock stå i kommunens fria val att antingen bidra med kontant belopp eller ock att helt eller delvis fullgöra sin bidragsskyldighet in natura, exempelvis genom försäljning av tomt mot köpeskillingsrevers, löpande under minst 10 år utan ränte- och amorteringsskyldighet, eller genom upplåtande av tomt mot tomträtt med befrielse från avgifters erläggande under de 10 första åren. Emellertid bör för det fall, att kommun föredrager att lämna sitt bidrag in natura, tillses, att tomtvärdet icke beräknas högre, än att bidraget verkligen motsvarar en kontant försträckning å motsvarande belopp.

Förvaltningen av de med den ifrågasatta understödsverksamheten sammanhängande ärendena anse de sakkunniga lämpligast böra i första hand anförtros åt drätselkamrarna eller åt de styrelser eller nämnder, som i övrigt handhava kommunernas bostadspolitik, medan den centrala prövningen torde böra uppdragas åt en särskild avdelning inom statens industrikommission. Till den närmare utformningen av detta organisationsprogram ävensom till ett detaljerat förslag rörande sättet för ansökningsärendenas prövning hava de sakkunniga förmått sig skola återkomma i en särskild promemoria.

Såsom förut påpekats, är byggnadsverksamhetens nuvarande be-  
kymmersamma läge i avsevärd grad beroende av den rådande kristidens egenartade förhållanden. En bestämmande faktor härvidlag är den enorma, alltjämt fortgående stegringen av byggnadskostnaderna, som medfört ej endast att den enskilda företagsamheten inom byggnadsindustrien så gott som fullständigt dragit sig tillbaka, utan även att de kommunala och halvkommunala byggnadsföretag, som med avsevärda uppoffringar från vissa kommuner planlagts och påbörjats, efter hand visat sig icke kunna fullbordas ens tillnärmelsevis inom ramen av beräknade kostnader.

Saken torde också i vårt land ligga avsevärt olika mot i de krigförande länderna, där visserligen dyrtiden säkerligen utövar ett ännu mera tyngande tryck, men där å andra sidan de omfattande inkallelserna till krigstjänst m. m. medfört en upplösning av hushåll och däri-

*Departements-  
chefen.*

genom en avfolkning av befintliga lägenheter, som, åtminstone så länge kriget varar, till väsentlig del torde neutralisera verkningarna av den även här så gott som fullständigt avstannade bostadsbyggnadsverksamheten. I vårt land har däremot disproportionen mellan tillgång och efterfrågan på bostadsmarknaden under kristiden blivit allt större. Det genom tillkomsten av nya hushåll och avgången av äldre lägenheter förorsakade behovet av nya bostäder har nämligen åtminstone icke varit mindre än normalt, medan tillskottet av nya lägenheter efter hand så gott som upphört.

Under sålunda rådande utomordentliga förhållanden lär det bliva nödigt, att staten ingriper för att på ett eller annat sätt öka produktionen av bostadslägenheter. Nära till hands ligger givetvis att genom åtgärder i prisreglerande syfte söka underlätta byggnadsverksamheten. De utredningar och förhandlingar, som ägt rum inom industrikommissionen, hava också lett till uppgörelser, varigenom åstadkommits en viss reglering av priset på järn och cement för nu ifrågavarande ändamål. Vad angår järn, har redogörelse för de härutinnan träffade förfogandena förut lämnats. I fråga om cement har numera genom industrikommissionen med svenska cementförsäljningsaktiebolaget Cementa träffats uppgörelse, varigenom bolaget förbundit sig att för ifrågavarande, för smålägenheter avsedda bostadsbyggnader, som komma att uppföras med understöd från staten och kommuner, lämna behövt cement intill 30,000 fat, i den mån desamma kunna komma till användning innevarande år, till ett pris, som med en krona per fat understiger det på vederbörande byggnadsort gällande marknadspriset, under förutsättning att rekvisitionerna göras genom industrikommissionen. Vad åter angår trävaror och tegel, har, på sätt förut nämnts, genom industrikommissionen icke kunnat träffas någon uppgörelse. Huruvida genom maximiprisbestämmelser och exportreglering det är möjligt att åstadkomma en sänkning av materialprisen, lär vara tvivelaktigt; säkerligen möta stora svårigheter att med hänsyn till de invecklade förhållandena komma till ett lämpligt och rättvist resultat. Enligt vad chefen för finansdepartementet meddelat mig, ägnar man emellertid alltjämt sin uppmärksamhet åt frågan inom industrikommissionen. Under alla omständigheter lär knappast genom statliga åtgärder kunna åstadkommas någon så avsevärd sänkning av priserna å byggnadsmaterial, att därigenom byggnadskostnaderna skola kunna bli sådana, att byggnadsindustrien lockas till ökad verksamhet.

Jag har därför kommit till den uppfattningen, att man, även om ytterligare åtgärder i prisreglerande syfte kunna komma till stånd, lämpligast bör genom direkt understöd av allmänna medel söka skynd-



samt ekonomiskt möjliggöra en byggnadsverksamhet av sådan omfattning, att den rådande bostadsbristens hygieniska och sociala vådor åtminstone i viss mån kunna undvikas. Ett sådant understöd skulle, såsom de sakkunniga erinrat, få karaktären av ren krigstidshjälp. I fråga om formerna för nämnda understöd vill jag i huvudsak giva min anslutning till de sakkunnigas förslag. Detta innebär, att understöd av allmänna medel skall utgå för uppförande i städer och stadsliknande samhällen av bostadshus, huvudsakligen inrymmande smålägenheter t. o. m. två rum och kök. Understödet skulle i allmänhet utgå med en tredjedel av de nuvarande byggnadskostnaderna, och skulle av detta bidrag statsens andel utgöra två tredjedelar och kommunernas en tredjedel. Som förutsättning för understödet skulle gälla, att ifrågavarande byggnadsverksamhet underkastades viss kontroll och vinstbegränsning.

Med hänsyn till den förebragta utredningen om den genomsnittliga stegringen av byggnadskostnaderna — vilken av de sakkunniga beräknats till 70 % av de före krisens början vanliga kostnaderna — synes mig ej vara något att erinra mot, att bidraget i dess helhet i allmänhet bestämmes till en tredjedel av de nuvarande kostnaderna. Det torde likväl böra förutsättas, att i sådana fall, där stegringen påvisligen ej kan antagas belöpa sig till så stort belopp, som sålunda beräknats, en proportionerlig nedsättning av bidraget äger rum.

Jämväl beträffande fördelningen av bidraget mellan staten och kommunerna har jag i huvudsak intet att erinra mot de sakkunnigas förslag. Lika med de sakkunniga håller jag ock före, att i synnerligen ömmande fall — såsom då fråga är om mindre, hårt skattetyngda kommuner med stor bostadsbrist — en jämkning till kommunernas fördel bör kunna av Kungl. Maj:t medgivas. Å andra sidan vill det emellertid förefalla, att då fråga är om större och bärkraftigare kommuner samt särskilt sådana, som ej under den gångna delen av kristiden gjort mera betydande ekonomiska uppoffringar för bostadsproduktionens befrämjande, Kungl. Maj:t skulle kunna som villkor för statsbidrag föreskriva, att en större andel av bidraget än en tredjedel erlägges av vederbörande kommun. Jämväl synes, vid bestämmande av bidragsbeloppet, hänsyn böra tagas till, om vederbörande kommun, i enlighet med vad förut antytts, kunnat anskaffa billigare lån ur pensionsförsäkringsfonden.

Statens bidrag skulle utgå som rent understöd utan ränte- och återbetalningsskyldighet. Beträffande arten av kommunernas bidrag torde, på sätt de sakkunnige förutsatt, såsom sådant bidrag jämväl böra godtagas lån med ränte- och amorteringsfrihet under minst 10 år ävensom bidrag in natura under de utav de sakkunniga angivna förutsättningar.

Kommunerna synas jämväl böra anses hava fullgjort sin bidragsskyldighet genom att ingå i företaget med motsvarande belopp.

Hur det sålunda föreslagna systemet skulle verka i praktiken, ber jag få tydliggöra genom ett exempel.

Ett byggnadsföretag om exempelvis 60 eldstäder, vilket år 1914 kunde beräknas kosta i runt tal 100,000 kronor (eller omkring 1,670 kronor per eldstad), har under kristiden fördyrats med åtminstone 70 %, så att nuvarande byggnadskostnaden utgör ungefär 170,000 kronor (omkring 2,830 kronor per eldstad). Det totala bidrag, som till företaget föreslås skola kunna utgå av allmänna medel, utgör högst  $\frac{1}{3}$  av byggnadskostnaden eller ungefär 57,000 kronor (omkring 950 kronor per eldstad). Under angivna förutsättning får således byggnadsföretagaren själv bära 113,000 kronor (omkring 1,880 kronor per eldstad), motsvarande en förhöjning av cirka 13 % på byggnadsutgifterna före krisen. Denna merkostnad torde dock kunna bäras av en dylik företagare, helst som han, som jag förut antytt, i förekommande fall kan erhålla jämförelsevis billiga lån ur pensionsförsäkringsfonden. Av bidraget skulle enligt förslaget i allmänhet  $\frac{2}{3}$  eller 38,000 kronor (omkring 635 kronor per eldstad) utgå av statsmedel såsom bidrag utan återbetalningsskyldighet samt  $\frac{1}{3}$  eller 19,000 kronor (omkring 315 kronor per eldstad) enligt förut angivna grunder från vederbörande kommun.

Det samarbete med kommunerna, som för ändamålet av de sakkunniga föreslagits, finner jag lämpligt, särskilt med hänsyn därtill, att de kommunala organen böra vara bäst skickade att bedöma omfattningen av den bostadsproduktion, som oundgängligen behöves å varje ort, och dessutom bäst torde kunna handhava den lokala kontroll å byggnadsmaterialmarknaden, som bör utövas för att förhindra ett obehörigt utnyttjande av den ifrågasatta dyrtidshjälpen. Detaljerade förslag angående de särskilda organisationsformer, som äro erforderliga för att i detta syfte ordna samarbetet med kommunerna, äro att motse från de sakkunniga, men torde icke behöva avvaktas för bedömandet av den nu föreliggande anslagsfrågan, vilken omedelbart synes böra underställas riksdagen. Redan här vill jag emellertid betona nödvändigheten av att, i enlighet med de sakkunnigas förslag, en verksam kontroll genom kommunernas försorg anordnas över medlens användning. Särskilt synes ock av vikt, att sådana anordningar vidtagas, att ifrågasvarande byggnadsverksamhet ej kan utnyttjas i rent förvärvssyfte, utan att genom fastställande av bestämmelser om vinstbegränsning tillses, att densamma kommer till varaktig nytta. Jämväl synes böra såvitt möjligt förebyggas, att genom en av förhållandena ej ovillkorligen på-

kallad byggnadsverksamhet en icke önskvärd inflyttning från landsbygden till städerna underlättas.

Framhållas må slutligen, att inga andra byggnadsföretag böra erhålla understöd än sådana, som påbörjats före utgången av år 1917, samt att såsom villkor för understöd bestämmes viss kortare tid, inom vilken byggnadsföretagen skola vara fullbordade.

De kostnader, som kunna påkallas av den nu föreslagna anordningen, äro i huvudsak beroende på omfattningen av den byggnadsverksamhet, som därigenom kan framkallas. De sakkunniga beräkna det bidrag av allmänna medel, som erfordras under förutsättning av en byggnadsverksamhet uppgående till en fjärdedel av den normala, till 6,000,000 kronor per år, varav 4,000,000 kronor enligt förut angivna grunder skulle utgå i form av statsunderstöd utan ränte- eller återbetalningsskyldighet.

Mot det av de sakkunniga föreslagna anslagsbeloppet har jag icke något att erinra. Då emellertid möjligheten av en större byggnadsverksamhet än de sakkunniga förutsatt ej torde vara utesluten, synes anslaget icke böra till siffran begränsas utan lämpligen givas karaktären av förslagsanslag, därvid beloppet bör göras tillgängligt redan under år 1917. I detta sammanhang ber jag få erinra, att i innevarande års statsverksproposition Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att för åtgärder i prisreglerande syfte å riksstaten för år 1918 beräkna ett belopp av 24,000,000 kronor, och läser den nu ifrågasatta anslagssumman böra utgå av det sålunda beräknade beloppet.

För den slutliga prövningen av de med anslagets fördelande samhörande frågorna torde erforderligt biträde böra anlitas av vissa rörande bostadsförhållandena sakkunniga personer. Under denna förutsättning synes mig det framställda förslaget att förlägga denna prövning till en avdelning inom statens industrikommission erbjuda vissa fördelar, särskilt med hänsyn till att vissa byggnadsmaterialfrågor under alla förhållanden lära komma att påfordra handläggning och åtgärder från kommissionens sida.

Jag vill slutligen framhålla, att därest riksdagen fattar positivt beslut i frågan, prövningen av från stadskommunernas sida inkommande ansökningar om statsanslag för förevarande ändamål bör vara avslutad senast i början av instundande april månad.

På grund av vad jag nu anfört hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att på extra stat för år 1918 under sjätte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 4,000,000 kronor

att i huvudsaklig överensstämmelse med förut angivna grunder användas till understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter, med rätt för Kungl. Maj:t att förskottsvis redan under år 1917 av tillgängliga medel utanordna beloppet.

Chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet friherre Beck-Friis yttrade:

»I och för sig synas mig särskilda åtgärder från statens sida för åstadkommande av bostadslägenheter i städerna ägnade att väcka betänkligheter, i den mån därigenom en icke önskvärd inflyttning från landsbygden till städerna underlättas. På landsbygden råder särskilt för närvarande stor brist på arbetskraft och detta utgör en stor fara för vår livsmedelsproduktion. Många bostäder på landsbygden stå också tomma och kunna tagas i bruk. Då emellertid en viss tillväxt i städernas befolkning och därigenom i behovet av bostadslägenheter torde få anses vara en normal företeelse, och då utredningen visat, att byggnadsverksamheten i städerna under kristiden småningom nästan alldeles avstannat, vill jag — med hänsyn även till vad föredragande departementschefen anfört därom att understöd ej bör utgå till en av förhållandena icke ovillkorligen påkallad byggnadsverksamhet — för min del icke avstyrka, att tillfälligtvis under nu rådande exceptionella förhållanden staten medverkar till åstadkommande av ett antal smärre bostadslägenheter.»

Statsrådets övriga ledamöter instämde med föredragande departementschefen; och

behagade Hans Maj:t Konungen gilla vad denne anfört och hemställt samt förordnade, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skulle avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

*Niklas A. Lindhult.*

## Bilaga.

**Kommunala bostadslån ur pensionsförsäkringsfonden under år 1916.**

*Stockholm.* Staden begärde  $1\frac{1}{2}$  à 2 miljoner kronor, vilket belopp enligt föreliggande uppgifter kunde fixeras till 1,700,000 kronor. I denna summa ingick dock ett belopp av 400,000 kronor, utgörande ungefär  $\frac{1}{3}$  av kostnaderna för vissa föreslagna kommunala bostadsföretag, vilka emellertid sedermera blivit uppskjutna för vidare utredning. Återstående medel, 1,300,000 kronor, voro avsedda att mot kommunal garanti eller genom kommunal förmedling användas till understöd av enskild bostadsbyggnadsverksamhet. Närmast avsågs belåning av inteckningar liggande över 60 % av taxeringsvärdet för de fastigheter innehållande smålägenheter, som inom den närmaste tiden skulle uppföras av de allmännyttiga bostadsbolagen S:t Erik och Holmia samt Stockholms kooperativa bostadsförening. De delegerade tillstyrkte och fondfullmäktige beviljade 1,300,000 kronor; dock ansågo sig fullmäktige därjämte kunna erbjuda staden ytterligare 400,000 kronor för år 1917.

*Södertälje.* För det under samverkan mellan stadsförvaltningen och stadens ledande industrier tillkomna Aktiebolaget bostäders i Södertälje del hade drätselkammaren begärt ett belopp av cirka 300,000 kronor, avsett till grundlån intill 60 % av fastighetsvärdet. Delegerade tillstyrkte blott ett belopp av 150,000 kronor, men ansågo sig fullmäktige kunna bevilja hela summan, 300,000 kronor.

*Hagalund.* Municipalnämnden begärde ett belopp av 100,000 kronor för uppförande av kommunala bostadsbyggnader. Med hänsyn till bostadsbristen inom samhället och till samhällets ekonomiska förhållanden i övrigt tillstyrktes ett belopp av 100,000 kronor, men municipalstämman ansåg sig icke böra följa ansökningen.

*Nyköping.* Drätselkammaren begärde ett lån å 87,000 kronor i och för uppförande av kommunala bostadsbyggnader. Då härav 46,000 kronor voro avsedda för byggnadsföretag, vilka icke skulle omedelbart igångsättas, beviljades till en början blott 41,000 kronor, men erbjöds staden därjämte återstoden, 46,000 kronor, efter förnyad ansökan.

*Eskilstuna.* Drätselkammaren begärde ett belopp av 500,000 kronor, avsett till belåning av andra inteckningar (upp till 70—80 % av fastighetsvärdet) i enskilda företag, i första hand det av ett par av stadens ledande industriföretag skapade Aktiebolaget Eskilstuna arbetarbostäder. Med hänsyn till att endast en del av de ifrågasatta byggnadsföretagen syntes kunna genast igångsättas, tillstyrktes ett belopp av 200,000 kronor, men staden erbjöds därjämte att disponera 100,000 kronor efter förnyad ansökan.

*Norrköping.* Drätselkammaren begärde ett belopp av 300,000 kronor för beredande av kredit åt det i samverkan mellan staden och enskilda stiftade Aktiebolaget bostäder i Norrköping. Då belåningen var avsedd att ligga över 50 % av fastighetsvärdet och då bostadsbristen inom staden syntes vara svår, tillstyrktes och beviljades hela beloppet.

*Linköping.* Genom stadens sekreterare- och ombudsmannaexpedition begärdes ett belopp av 100,000 kronor i och för belåning intill 85 à 90 % av byggnader uppförda genom ett bostadsbolag samt för uppförande av kommunalt bostadshus. Ett belopp av 65,000 kronor beviljades genast och återstoden gjordes beroende på förnyad ansökan.

*Huskvarna.* Drätselkammaren begärde ett belopp av 100,000 kronor i och för uppförande av, enligt stadsfullmäktiges beslut, kommunala bostäder avsedda i första rummet för stadens egna arbetare. Ett belopp av 50,000 kronor beviljades. Enligt senare uppgjort förslag skulle en byggnad med 30 smålägenheter för en kostnad av 85,000 kronor uppföras.

*Jönköping.* Drätselkammaren hade begärt ett belopp av 100,000 kronor i och för understödande av byggnadsföreningar med 10-åriga amorteringslån emot inteckningar liggande mellan 60 och 80 %. Ett anslag för detta ändamål av samma storlek att utgå ur en staden tillhörig brännvinsmedelsfond hade förut av stadsfullmäktige beviljats. Sparbanken i staden skulle belåna de första 60 %. Hela beloppet beviljades.

*Nässjö.* I enlighet med stadens begäran beviljades 150,000 kronor för lån över halva taxeringsvärdet i enskilda fastigheter, innehållande 1 och 2 rums-lägenheter.

*Växjö.* Av drätselkammaren begärt belopp å 75,000 kronor för aktieteckning i enskilt bolag och eventuellt uppförande av kommunal bostadsbyggnad beviljades.

*Oskarshamn.* Drätselkammaren begärde 280,000 kronor för utlåning till det allmännyttiga Oskarshamns fastighetsaktiebolag mot inteckningar liggande under 80 % av taxeringsvärdet. Ett belopp av 175,000 kronor beviljades. Staden inkom sedan med förnyad ansökan om återstående 105,000 kronor, men då icke någon svårighet syntes förefinnas att täcka en så rimlig bottenkredit som 40 % genom affärsmässig belåning, avslogs framställningen.

*Malmö.* Drätselkammaren begärde 500,000 kronor, varav 100,000 kronor voro avsedda att användas till ombyggnad av äldre fastigheter, 300,000 kronor till uppförande av bostadshus, huvudsakligen för kommunens egna arbetare, och 100,000 kronor syntes skola användas till befrämjande av egnahemsverksamheten. Detta senare belopp beviljades, likaså, med hänsyn till stadens svåra bostadsförhållanden, hälften av det för kommunalbyggnaderna avsedda beloppet, sammanlagt 250,000 kronor, vilka staden emellertid ej synes komma att taga i anspråk, enär förslaget om kommunalt bostadsbygge sedermera blivit av stadsfullmäktige avslaget.

*Lund.* Drätselkammaren begärde 200,000 kronor, varav 50,000 kronor till kommunala byggnadsföretag (mönsterhus) och 150,000 kronor till belåning av egnahemsbyggen, i den mån tillräcklig kredit icke kunde erhållas å den allmänna penningmarknaden. Hela beloppet beviljades.

*Landskrona.* Drätselkammaren begärde 302,400 kronor att användas till belåning inom 60 % av egnahemsfastigheter av högst 50,000 kronors värde. Då möjligheter syntes föreligga att genom förmedling av stadens sparbanker erhålla den ifrågavarande fastighetsbelåningen intill 60 %, syntes medel böra ställas till stadens förfogande endast för den belåning mellan 60 och 85 %, för vilken staden beslutit lämna garanti. I överensstämmelse härmed beviljades 126,000 kronor.

*Hälsingborg.* I enlighet med egnahemsnämndens hemställan begärde drätselkammaren 250,000 kronor för byggnadskredit intill 80 % i egnahemsfastigheter

inom ett tomträttsområde. De första 40 % borde kunna anskaffas å annat håll. Då beloppet vidare syntes vara beräknat för områdets fullständiga bebyggande, vilket givetvis blott så småningom kunde äga rum, och då enligt egnahemskommitténs mening bostadsbristen ej vore överhängande, reducerades lånebeloppet ytterligare, nämligen till 100,000 kronor.

*Göteborg.* Staden begärde 1,000,000 kronor att jämte på annat sätt anskaffade medel användas till beläning av in-teckningar intill 70 % av fastighetsvärdet beträffande såväl bostadsföreningar och allmännyttiga bostadsbolag som den spekulativa byggnadsverksamheten, i den mån den avsåge småbostadsproduktion. Med hänsyn till de svåra bostadsförhållandena inom staden samt till föregående kommunala åtgärder å bostadsfrågans område beviljades hela beloppet.

*Uddevalla.* Genom stadens ombudsmannaexpedition begärdes 100,000 kronor till understöd-jande av enskild byggnadsverksamhet genom beläning av in-teckningar intill 80 % av fastighetsvärdet i de fastigheter, som skulle uppföras av den nybildade Uddevalla kooperativa bostadsförening. Beloppet beviljades.

*Vänersborg.* Stadsfullmäktige begärde 100,000 kronor till beläning av hus med smålägenheter intill 85 % av taxeringsvärdet. Då svårigheter icke syntes möta mot att erhålla bottenlån å platsen för rimlig ränta, och drätselkammaren erhållit uppdrag att på annat sätt upplåna den del av beloppet, som ej kunde erhållas från pensionsförsäkringsfonden, beviljades 60,000 kronor.

*Trollhättan.* Särskilda kommitterade hade begärt 200,000 kronor för understöd-jande av byggnadsförening, till vilken medel även skulle på annat sätt uppb-ringas. Med hänsyn till bostadsbristen och samhällets ekonomiska förhållanden beviljades hela beloppet.

*Karlstad.* Drätselkammaren hade begärt 100,000 kronor för byggnadsverk-samhetens understöd-jande genom lån å ett genom samverkan mellan staden och industrien åstadkommet bostadsbyggnadsföretag. Beloppet beviljades.

*Kristinehamn.* Stadsfullmäktige hade begärt 75,000 kronor för byggnads-hjälp till egna hem, eventuellt för byggande av kommunalt bostadshus. Hela beloppet beviljades.

*Örebro.* Av begärda 300,000 kronor till understöd-jande av allmännyttigt bostadsföretag genom beläning intill cirka 85 % av fastighetsvärdet, tillstyrktes, och beviljades 200,000 kronor, varjämte de återstående 100,000 kronor gjordes beroende på förnyad ansökan.

*Västerås.* Drätselkammaren begärde 500,000 kronor, nämligen för upp-förande av kommunal bostadsbyggnad med en beräknad kostnad av 90,000 kronor, för uppläggande av en egnahemslånefond å 250,000 kronor samt för understöd-jande av bostadsförening 160,000 kronor. Pensionsfondsfullmäktige beviljade 250,000 kronor och gjorde vidare lån beroende på ytterligare utredning. De beviljade medlen torde av staden komma att i huvudsak användas till aktieteck-ning i ett nybildat allmännyttigt bostadsbolag.

*Gävle.* Drätselkammaren begärde 175,000 kronor för understöd-jande av all-männyttigt bostadsbolag genom beläning av in-teckningar intill 75 %. Fondfull-mäktige beviljade omedelbart 100,000 kronor och gjorde återstående 75,000 kronor beroende på förnyad ansökan.

*Luleå.* Drätselkammaren begärde 110,000 kronor för uppförande av kommu-nal bostadsbyggnad, eventuellt för finansierande av en kommunalt understödd bostadsföreningsrörelse. Med hänsyn till bostadsförhållandena inom staden beviljades hela beloppet.